

Неля Шейко-Медведева

Біла зоря, чорні пелюстки

Апокриф про Усміхненого

Дійові особи:

Студент

Русявка

Волоцюга, він же Морок, Панок, Містянин, Вар'ят

Никифор

Явдошка

Кася

Ганьця

Василь

Священик

Ворожіля

Польський поліціант

Вдова

Пан зі Львова (Роман Турин)

Пані Малгожата

Опікунка

Німецький офіцер

Капітан НКВС

Ельжбета

Опікун (Анджей Банах)

**А також Світло, Душа, Чоловіки і Жінки різного віку:
українські повстанці, селяни-виселенці, відвідувачі
виставки.**

1. *Львів. Літо. Сквер. Дві лавки. На одній з них — наплічник і декілька прихилених до спинки малюнків. Перед нею розкладні столик і стільчик. На столику — листи ватману, фарби, олівці. На стільчику — кашкетка. На куці, що між лавками, висить (на чорній шнурівці) зірка-витинанка. Перед лавкою походить Студент.*

Студент *(гучно)*. Портрет! За п'ятнадцять хвилин. Акварель! Гуаш! Олія! *(Ковтає слину, собі.)* Про олію не згадуй! І без неї слина з вух капає. *(Зупиняється. Розглядає щось удалині.)* Біля пам'ятника Усміхненому маляреві, як завше, тирлюються невдахи. Невже справді вірять, що той і для них випросить у неба якусь дрібку щастя?

З'являється жінка з чималою торбою.

Студент. Портерт! Акварель! Гуаш!

Жінка, навіть не глянувши на нього, простує далі.

Студент *(собі)*. Кам'яні пики! Заасфальтовані вуха! І повні торби смаколиків. *(Ковтає слину.)* Треба повертатися в Коломию, до мами. *(Пауза.)* Сусідам на посміх? Або до вуйчини в Закарпаття? *(Пауза.)* Ні! Поїду в Тернопіль, до прадіда? Він змалку любив мене над усіх. Якщо я розмовляв з ним лемківською мовою, купував мені цукерки, витинав зірки «на щастя». Дуже тішився, що я вчуся на художника. Переконавав мене, що Усміхнений — наш далекий родич. *(Знову зупиняється, дивиться вдалину.)* Не втямлю, як йому вдалося в ті шалені скрутні часи не лише вижити, але й стати пам'ятником.

З'являється чоловік напідпитку. Масне волосся до рамен. Чорна футболка з напівстертим написом «I am God!», заталпані джинси. Схоже, волоцюга. В одній руці пляшка пива, в другій пакет з пиріжками.

Волоцюга *(помітивши його, собі)*. О! Свіжа копійка! *(Прямує до лавки.)* Чиї це бебехи?

Студент. Це мій наплічник.

Волоцюга *(копає стільчик)*. А меблі чиї?

Студент. Ну, мої...

Волоцюга кидає пакет на лавку, бере малюнки, розглядає.

Волоцюга *(зі злістю)*. Ахура Мазда! Пікассо перевертається в труні, художній інститут чинить акт самоспалення!

Студент. Поклади де взяв!

Волоцюга. На! *(Тицяє йому малюнки і прикладається до пляшки.)* Отже, нездаро, тебе витурили з інституту і викопали з гуртожитку. Ти тут ночував! За ніч я беру п'ятнадцять гривень. А разом з меблями — двадцять. Зараз ти заробляєш тут гроші...

Студень. Не заробляю, а просто вчуся.

Волоцюга. Генієві, сперматозоїде, не треба вчитися, бо він народжується не під паперовою, а під Божою, золотою зорею! *(Збиває з куща витинанку.)* Як Місько Ангел і Місько Бескид!

Знову прикладається до пляшки.

Студент. Хто, хто?

Волоцюга. Місько Ангел, ти мав би знати, це — Мікельанджело! А Місько Бескид — це я! *(Генається на лавку, виймає пиріжок, надкушує.)* День оренди — тридцять гривень. Разом — п'ятдесят. Беру і бакси. *(Показує на кишеню.)* Сюди клади!

Студент. З якого дива?

Волоцюга. Не з дива, а за диво. Це моя лавка! Не лише Львів, вся Україна знає, що саме з неї розпочався гідний подиву творчий шлях Бескида! Йому було лише сім років, коли він купив собі олівці й альбом для малювання. Сів отут і почав малювати. Вже за три дні юрби людей стояли в черзі за портретом від чудодитини!

Студент *(сміється)*. І та від щастя за місяць спилася?

Волоцюга. Тсс! *(Роззирається і жестом підкликає Студента до себе, пошепки пояснює.)* Той, хто прокантується на моїй лавці три дні і три ночі, малюватиме як Бог! *(Торкається напису на футболці.)* Без нудного навчання. Лише за сто п'ятдесят гривень. *(Ханає Студента за руку.)*

Студент *(відштовхуючи його)*. Відчепися, дурисвіте!

Волоцюга (*підхоплюючись*). Ти як розмовляєш з Бескидом, драню?! (*Наступає на Студента.*) Тебе ще в проєкті не було, а він уже виставлявся!

Студент. В морзі? Чи на кладовищі?

Волоцюга (*розбиває об лавку пляшку*). Тебе нині виставлять у морзі!

З'являються Закохані. Сміються. Щокроку цілуються. Студент задкує. Волоцюга, чортихнувшись, кидає розбиту пляшку на землю і завалюється на лавку. Кладе голову на наплічник, виймає з пакету пиріжок і їсть.

Студент. Портрети! Одноосібні і весільні. П'ятнадцять хвилин! П'ятдесят гривень!

Закохані зупиняються, перешіптуються. Студент квапливо переносить стільчик, столик до іншої лавки і намагається витягти свій наплічник з-під Волоцюги.

Волоцюга (*підводячи голову, навмисно голосно*). Бери і дякуй, бо всі мої елітні вошки — крупні, жирні, плодючі, вже в твоїй торбі! (*Закоханам.*) І вам, лизуни, перепаде сотня-друга.

Закохані втікають. Студент, бридливо кривлячись, переносить наплічник на «свою» лавку.

Волоцюга. Це тобі помста за великого Бескида, котрий не спився, а викладав живопис таким лобурам, як ти. Був славнозвісним дослідником життя і творчості усміхненого пам'ятника і неперевершеним гадом... Тобто гідом для іноземців!

Студент (*сідаючи на лавку*). А нині шукає дурнів і роздаровує воші?!

Волоцюга (*жує пиріжок*). А нині вивчає дійсність, щоб написати філософський трактат «Собі — вартість таланту» і стати Сквородою! Йдеться про жахливу, космічну ціну, позаяк талантом обдаровує Світло, а випробовує його Морок. Відтак талановита людина мусить мати залізний і, водночас, гнучкий, як хобот слона, хребет. Щоб і Світлові догодити і Морок проти себе не збурити. Ти — безталанний, і хребет у тебе ламкий, як вермішель. Отже, не бачити тобі слави.

Студень мовчить.

Волоцюга (*навмисно плямкаючи*). Пахне тобі мій пиріжок? Підучись і стань гідом. І тобі подаватимуть. Хтось пиріжок, хтось пивосик...

Студент підхоплюється. В нервах змітає зі столика свої малюнки і кашкетку.

З'являється русява дівчина. Високі підбори, на плечі торбина, в руці — папка для нот.

Студент (*Волоцюзі, спотиха*). Одне лихе слово — і ти труп! (*Голосно.*) Дівчинко! Русалонько! (*Показує на стільчик.*) Цей «трон» з ночі очікує тебе! Гуаш? Акварель? П'ятнадцять хвилин.

Русявка зупиняється, піднімає його малюнки, розглядає їх. Волоцюга демонстративно хропе.

Студент. Лише сорок гривень! А щоб ти не знудилася, читатиму власні вірші.

Русявка. Ти ще й поет?

Студент. Звісно. Барви зобов'язують.

Волоцюга хропе, а наче регоче.

Русявка. Взагалі-то я поспішаю...

Волоцюга. Сідай! Пацана-модерніста незаслужено виперли з інституту й гуртожитку! За пляшку пива й пиріжок з капустою він тебе і синьою русалкою намалює, і бурою жабкою, а за дозу — навіть королівною-папугою.

Студент. Не слухай його! Вигнали мене заслужено, за прогули, а наркотиків я не вживаю!

Волоцюга. Героїн — не наркотик, а сечогінний льодяник! Сідай! Він у нас сумирний. Не кусається навіть тоді, коли його плющить!

Русявка (*Студентові*). А хочеш я тобі за тридцять п'ять гривень пісню проспівую? Бракує грошей на туш.

Студент (*поплескуючи собі по кишенях*). Де ж це мій гаманець? Або загубив, або й не було. Але... співай, співай!

Русявка. Може, й заспіваю. Іншим разом.

Кладе малюнки на столик. Прямує геть.

Волоцюга (*сідаючи*). Смаркуля й та збагнула, що ти — нездара, здобич Мороку. То ж іди... в пень! Фарби і мебли — плата за ніч.

Студент, лайнувшись, нападає на нього. Волоцюга щодуху б'є його в груди. Студент, заточившись, піднімає розбиту пляшку. Замахується нею.

Волоцюга (*задкуючи*). На Бескида... З «розочкою»? (*Відбігає.*) Він ще повернеться! Але не сам, а з великим Мороком!

Студент. Ху!.. (*Піднімає кашкетку, сідає на лавку.*) Мо' й справді податися в «гади»? Я ж знаю про Усміхненого більше ніж будь-хто... (*Витрінує кашкетку, одягає, входить у роль.*) Сталося це 1895 року в лемківському селі Криниця, котре вже тоді було улюбленим курортом польської богемі... (*Зітхає.*) Банально... Треба потичніше, як прадідо... У переддень весни він їздив на свою батьківщину, в Криницю. Повернувся розчуленим. І веселим, і смутним. (*Наслідую прадіда.*) “Криниця, хлопаку, то рай на землі. Лемки юж відгуляли Різдво і майже відспівали зиму. Лишень старі Бескиди ще танцюють в білих гунях. А в долині земля юж сьпіват струмками. В її тонкокорому лоні юж ся б'ют зелені сердушка пролісків і бриндушок...” Слухав я його, й мені захотілося в той рай... (*Насовує кашкетку аж на очі.*) Почну з допочатку. (*Пошепки.*) Небо, як дзвін з чорного кришталю, ні хмар, ні зір. Лише місяць, мов язичок дзвону, — телень, телень... А за ним, угорі, безмежне Світло і безмежний Морок змагаються, як завше, за кожну людську душу...

2. *Площина, розділена навпіл червоною, наче кров, межею. Одна половина — сліпучий день. Там на білому камені, спиною до межі, сидить хтось у білому плащі з каптуром, що закриває лик. Щось зосереджено витинає з білого паперу. Лунає тиха музика, наче плин приємних, обнадійливих мислепочувань.*

На другій половині панує сутем'я. Там лише крісло (спинкою до межі), схоже на трон. Зненацька біля трону вигулькує хтось (наче уособлення Мороку) у чорному плащі с каптуром, що затіняє вид. Сутем'я враз стає ніччю, а музика —

какофонією, схожою на лемент великого міста в мент катастрофи. Далі — тиша.

Морок (*затуляючись рукавом від Світла, сідає на трон. Собі*). Там знову готують криваву бійню, а цей «доброчинець» блаженствує собі! Витинає і витинає «особливі» зоре-долі для своїх обранців. А що можуть оті поети, малярі, музики, актори, святеники? Одні з них, потрапивши на Землю, забувають про своє покликання, інші зрікаються його задля солодоців гріха. І лише дрібка найтвердіших, отримавших в борні зі мною смертельні урази, повертаються до нього. Нічого не змінивши! (*Не озирюючись.*) Гей, Творче невтомний, Світло незгасне! Чи знаєш ти, що чинять з **моєю** Землею **твої** безглузді вироби з глини? (*Світло жодним чином не реагує на його слова.*) Невже ти й досі не втямиш, що твої «зореносці» — це лише в'янучі чічки, котрі маскують безодню людської ницості, в якій визрівають криваві війни, жахливі пошесті і нечувані катастрофи? Визнай нарешті, що поліпшити твій недолугий винахід неможливо, і я допоможу тобі звершити Страшний Суд — блискавичний і справедливий. І запанує між нами вічний мир.

Світло не відгукується.

Морок. Твоє недолуге поріддя виснажило мене вкрай! Я не хочу боротися з тобою! (*Пауза.*) Я вимагаю Суду!

Лунає якесь шеберхотіння, радісна пісенька без слів.

Морок. О! До нас летить чоловіцька, геть незріла душка! Наслухалася оповідок твоїх «святих» про «прекрасну» Землю і прагне втілення! (*Підхоплюється, але стоїть спиною до Світла.*) Віддай її мені! Клянусь, що не завдам їй кривди, виконуватиму всі її забаганки! (*Пауза.*) Віддай! Мені набридло слугувати безодні! Я хочу скуштувати твоєї радості — доброчинення! (*Тиша.*) А не віддаси, сам візьму і знищу!

З'являється Душа — невеличка, тонкоголоса. На ній блакитний, майже прозорий плащик з каптуром. Зупиняється перед межею, роззирається. Світло стає напрочуд яскравим, а Морок ще чорнішим.

Душа (*спотиха, затуляючись від Світла*). Боже, де ти?

Морок (*проявляється, кланяється*). Вітаємо тебе, душенько!

Душа (*несамохіть сахаючись*). А ти хто?

Морок. Добраніч — погонич Мороку.

Душа (*показує на світлу половину*). А там?

Морок. Добридень — погонич Світла. Разом ми — Бог.

Душа. Разом? А святі мовили, що Він — єдиний.

Морок. Вірно мовили, бо нема Світла без Мороку, а Мороку без Світла.

Душа. Поклич Його!

Морок. Не можу, бо він щойно полинув на Землю.

Душа. Я також хочу на Землю!

Морок. Дуже хочеш?

Душа. Дуж-же!

Морок виймає з рукава золотий ланцюжок і простягає Душі.

Морок (*пошепки*). Хапай і біжи межею. Може, наздоженеш.

Душа. Я не хочу... цього. Хочу зорю!

Морок. Зоря, зелепухо, — це нестерпні випробування і нагла смерть!

Душа. А святі казали...

Морок (*перебиває*). Або бери, або повертайся у свій садок. Дозрівати!!

Десь далеко лунає болісний стогін.

Морок. Жінка народжує. Вона може стати твоєю матір'ю.

Душа поволі дибуляє до нього, але перед межею завмирає.

Душа. Хочу зорю...

Світло (*проявляючись*). А навіщо тобі зоря?

Морок. А шляк би тебе... (*Повертається до нього спиною.*)

Душа. Повернувся! *(Простує до Нього.)* Хочу стати прославленим маляром! Таким, як Ти!

Морок *(не обертаючись, глузливо)*. Майже глухим і майже німим?

Світло. Може, музикою, чи співаком?

Душа. Ні! Я дуже люблю барви. Святі казали, що на Землі вони смутніші, ніж тут, бо їм бракує Твого світла. Я ж хочу, щоб люди пригадали собі барви раю. А потім - повернутися до Тебе.

Світло *(вагаючись)*. Випробування Землею одне з найважчих. Чи любитимеш ти свій дар над усе? Чи виритимеш мені?!

Душа. Віритиму! Любитиму!

Світло простягає йому зірку-витинанку з білого паперу, на чорній шворці.

Душа. А чому вона не золота? Святі казали...

Світло. Визолотити її маєш сама!

Морок *(не озирваючись)*. Не торкайся її, бідолахо! Вона на чорній шворці! І пелюстки її на звороті чорні, як смола! Визолотити її неможливо!

Душа *(вкрай збентежено, Світлові)*. Може є якась інша?

Світло. Іншої не маю.

Морок *(напіобернувшись)*. Візьми мій ланцюжок! Він злучить тебе з усіма скарбами світу. Подарує вишукані насолоди, славу, довголіття!

Світло. Все, крім таланту маляра.

Душа *(Світлові)*. Ти допоможеш мені визолотити її?

Світло німує. Десь далеко лунає жіночий, сповнений болю крик.

Морок. *(Простягає йому ланцюжок.)* Хапай ланцюжок і мчи до поліжниці, що помирає!

Душа відштовхує його дар, хапає зірку і біжить межею.

Морок *(Світлові)*. Прокляне вона тебе! Прокляне! *(Собі.)* Звісно, якщо втілиться!

Біжить за Душею.

Затемнення.

З. З'являється Студент. За стиною наплічник. Десь далеко лунає танцювальна мелодія.

Студент (*роззираючись*). Наче Криниця... В мороці по вінця. Лемківська хижа, стодола... А може, це Поворозник?..

Зачувши дівочкі голоси, відступає у темряву. З'являються двійко.

Ганьця. Мі ся здає, же хтоси иде за нами.

Кася. Певно, Васи́ль.

Ганьця. Ходмо борше. Не хочу го видіти. (*Співає.*) Гором-долом иду

Не виджу нікого.

Серце мі ся крає

(Двічі.)

Од жалю велького...

Шугаю, Шугаю,

ци ти тепер в раю?

Кася. Ганьцю, чо́го ти, як ся погніваш на Васи́ля, сьпіваш про Шуга́я-опришка?

Ганьця. Бо мі барз жаль, жем ся врóдила не вто́ди, ко́ли й він.

Плачте, сїни гори,

плачте і ялиці,

бо юж ся не верне, бо юж ся не верне

Шугай до Кри́ниці!

Кася. Ти на правду віриш, што Шугай ся врóдив ту, в Кри́ниці?

Ганьця. Не, бо він бив як óрел! Па́ни: і вели́ки, й ма́ли, барз ся го бояли. А в Кри́ниці ся родят лем срайду́хи¹. Вші́тки хлопаки, што за́ мнов ходят, ге́йби з тіста зліплéни. За гріш і па́нам, і підпа́нкам годни п'яти лизати.

З'являється Василь.

Василь (*стрімко наздоганяє їх*). А ти, краса́ мо́я, з чо́го зробле́на?

¹ Срайдух — боягуз, полохун.

Ганьця. Сам єс повідов, што з кремєня!

Василь. Для мене — з кременя, а для їнчих — з меду?

Ганьця. Ти ся притиргов до м'я меду полизати?

Василь. Не. Лем звідати ся, чо́гос пішла з забави?

Ганьця. Бо німа з ким таньцувати. Ліпши хлопці поїхали на заробки, а з тима драба́ми¹, што ся лишіли, пор'ядній дівці встид таньцувати!

Кася (*дражнить його*). Василю, Василю, я тя на нитку засилю!

Десь зовсім близько лунає несамовитий крик.

Василь. Йой, Боже! Зьвіра катують ци человека?

Кася. Баба родит!

Ганьця. Де?!

Василь. Здає ся, же в стодолі Марциняків.

Кася. Са́ма? В потёмках?

Крик повторюється.

Ганьця. Вис як дябов. Ходмо водсаль!

В стіні мороку спалахує квадратик віконця. На ньому наліплена зірка-витинанка.

Кася. Явдошка родит!

Ганьця. Яка Явдошка?

Кася. Сирота з Поворозніка, што носит воду на віллу «Три ружи». Де ночує, там зьвізди витинат і на шиби ліпит. Німа, глу́ха і барз глу́па: вшитким вірит, до вшитки ся щірит.

Крик. Ще відчайдушніший.

Кася. Фест ся мучит! За гріх! Бо копіля родит.

Ганьця. Цікаво, хто го вистругов?

Кася. Не знаме, бо ся криє. Певно який пан з вілли.

¹ Драб — злидень, нікчема.

Ганьця. На́ши батяри теж гмі́ют діти стругати.

Крик, але слабший.

Ганьця. Ко́го може вроді́ти калі́ка? Хибаль калі́ку. І на́што Па́нбіг да́є та́ким житя́?

Василь. Якби Він ся радив з тобом, «милостивом», ко́му дава́ти житя́, земльо́в би ходили ёно корови і паця́та...

Ганьця. А ти би їх пас!

*Біля віконця з'являється Морок. Його рука в чорній рукавиці затуляє зорю.
Світло гасне.*

Ганьця. Свічка згасла!

Василь. І тота... не йойчит. Може вродила?

Кася. Не. Децько би пищало...

Василь. А може, разом... гмерли?.. Касю, ид посмот ся!

Кася. Не! Я ся бою небіжчиків!

Василь. Ганцю!

Ганьця. Я пор'ядна дівка! На́што мі яка́си жебрачка, што нагуляла?.. Мі не бо́лит, гмерла вона ци не! Як ти бо́лит, ид сам!

Василь. При́кро мі, барз прикро, же ви та́ки...

Ганьця. Яки?!

Василь. Як оси...

Кася. А ти чо́го ся трощиш? Може, не пан, а ти їй копила вистругов?

Сміх.

Василь. Побійте ся Бога, плеска́чки! Дівка гме́рат, а ви!..

Ганьця. Ид до неї! А м'я, «осу», оминай, бо поку́сам! (*Сміх.*)

Кася. І м'я оминай, бо повім лю́дям, же Явдошку звів ти!

Сміючись, йдуть геть.

Василь (*Дівчатам вслід.*) Бу́ка на вас німа, «пор'ядниці»! (*Собі.*) Треба ся посмотріти, што там.

Крадеться до віконця, яке затуляє Морок. Кричить «Чорт! Чорт!» Морок відбігає вліво, а він — управо. Віконце освітлюється. Дівчата, репетуючи, втікають. Чути слабенький плач немовляти.

Василь (*собі.*) Жівой!

Морок (*злісно.*) Пробився здохляк. Але до хрещення не доживе!

Затемнення

4. Сонячний день. Перехрестя стежок. Обабіч квітують різнобарвні бузки. Біля стежки пеньок. З'являється Студент. Він у звичному одязі. На рамені наплічник. В руці пензлик.

Студент (*собі, спотиха, немовби малюючи.*) Бузки, бузки, як келехи вина. Біле — цілюще, бордове — казкове. Листя з нефриту, трава смарагдова... Я знаю цю місцину. Був тут у травні й заледве не втопився в її барвах. (*Показує пензликом.*) Там церква, а отам криниця. Явдошка брала з неї воду для панства з вілли. І падав дощ, як рій небесних бджіл.

З'являється Явдошка. Невеличка, кругловида, зодягнена як убога селянка. В одній руці відро, наповнене водою, у другій — кошик, до ручок якого прив'язані ремінці. Ноша заважка для неї, але вона посміхається. Зобачивши її, Студент відступає зі стежки до бузків. Явдошка переводить подих, сідає на пеньок. Зазирає у кошик, щось гугукає. На стежці за її спиною з'являється Ворожіля.

Ворожіля (*собі.*) А маєш! Глуха й німа Явдошка, що байстрюка вповила. Далі воду носить... (*Крокує до Явдошки.*) Хочу пити! (*Явдошка не реагує. Жінка стає перед нею. Показує на відро і промовляє голосно, повільно.*) Дай напитися!

Явдошка притьмом виймає з кошика кухлик, зачерпує воду і, посміхаючись, подає їй. Та випиває воду і тицяє їй кухлик, без «дякую».

Ворожіля (*«підкріплюючи» слова жестами*). Знаєш, хто я? (*Явдошка знизує раменами*). Я — пані Доля! Тямиш, що таке До-ля? (*Явдошка заперечно хитає головою*.) А ворожіля?

Явдошка. Ммм...

Ворожіля. Але ж ти глупа! (*Пояснює і словами, і жестами*.) Ворожіля — це я! Пані над панями! Бо я знаю майбуття всіх криничан. І твоє також! (*Явдошка подає їй знаки, що не розуміє*.)

Ворожіля (*розводить руками. Агресивно*). Я хочу їсти!

Явдошка, притакливо схитнувши головою, виймає з кошика окрасць хліба і пропонує їй.

Ворожіля. Їж сама! А гроші маєш? (*Жест.*) Пін'язики?

Явдошка, притакливо теліпнувши головою, виймає з кишені фартушка кілька дрібних монет і показує їй. Ворожіля зневажливо махає рукою. Явдошка ховає монети в кишеню.

Ворожіля. А дитина де?

Явдошка, радісно всміхаючись, показує на кошик.

Ворожіля. Ходиш з ним по воду?!

Явдошка заперечно хитає головою й жестами відповідає їй.

Переклад (*як луна*). Ношу, допоки можу. А як ся змучу (*показує на ремінці, що на ручках кошика*) вішам го під мостом, жеби пси не покусали.

Ворожіля (*і словами, і жестами*). Бідна ти, бо завинила. За гріх будеш і тут, і там (*показує на небо*) носити воду.

Явдошка (*заперечно трясє головою*). Нне... нне...

Ворожіля. Він тебе згвалтував?

Явдошка. Нне.

Ворожіля. Сама йому дала?

Явдошка притакливо схитнула головою.

Ворожіля. *(жест)* За гроші?

Явдошка. Нне.

Ворожіля. Дурна ти, дурна! Давати можна лише за гроші! Втямила?

Явдошка заперечує.

Ворожіля. Дала, бо кохала?!

Явдошка мовчить.

Ворожіля *(сідає на пенюк).* Я теж колись дала, бо дурна була. Замешкувала я тоді *(Наспівує.)* «Ве Львові, ве Львові»... Слугувала одному знаному співакові. Якось він напився, скочив на мене, як вовк на ягничку і «файдулі, файдулі, фай!» А коли побачив, що я при надії, дав трохи злотих, аби я позбулася дитини, й вигнав мене. Я позбулася і відтоді давала лише за гроші. Допоки просили... А тепер вільна я, вільна! *(До Явдошки і словами і жестами.)* А той твій любчик знає, що ти вродила йому хлопця?

Явдошка. Нне...

Ворожіля. Скажи мені, як він називається. Я його і під землею знайду й витягну з курвого сина гроші на дитину або пороблю йому на смерть!

Явдошка обома руками «запечатує» рот.

Ворожіля. Бодай скажи, що він тутка робив?

Явдошка махає правицею так, наче малює.

Ворожіля. Шкода. Малярі, зазвичай, скупі. І не бояться неслави. Покажи-но мені свого пискуна.

Тягне руки до кошика, але Явдошка випереджає її. Б'є Ворожілю по руці і затуляє собою кошик. Тупотить ногами і пронизливо кричить.

Ворожіля *(говорить і показує).* Стуль писок, вар'ятко! Я тут найліпша, найдобріша ворожіля! Погляну на нього й скажу, що йому Бог присудив!

Явдошка неохоче відступає вбік.

Ворожіля (*нахиляється над кошиком*). Бідачок ти, бідачок! Трохи більший за мишу... (*Бере сповиток на руки, колише, наспівує.*) Люляй собі, люляй! Чорни вочка стуляй! І я бим стуляла, якбим таки мала!»

Явдошка тішиться.

Ворожіля. Як ти його називаєш?

Явдошка. Не-ти-фор!

Ворожіля. Нефайно! Я би називала його Модестом.

Явдошка. Не-ти-фор!!

Ворожіля. Яке ім'я, така й доля. (*Повільно.*) Ходи з ним на жебри! Такому будуть давати!

Явдошка заперечно трясє головою.

Ворожіля. Будеш під віллов сиділа, цукерки, чиколядки їла!

Явдошка. Нне!!

Ворожіля. Не хочеш — віддай мені! Я люблю чиколядки.

Явдошка, зойкнувши, кинулася до неї, щоб відібрати дитину.

Ворожіля (*метнувшись убік*). Нащо він тобі (*показує.*) Німий-глухий?

Стежкою, що веде до храму, простує Священик. Помітивши жінок, зупиняється.

Явдошка. Не-е-е-е!

Ворожіля. Так! Так! Я співаю, а він дивиться на мене некліпно і не плаче! Буде калікою, як ти!

Явдошка (*нападає на неї*). Дддаа...й!

Ворожіля (*відбивається однією рукою*). Ти собі ще одного нагуляєш! Ліпшого! Здорового!

Явдошка хапає її за спідницю.

Ворожіля (*вирываючись*). Але ж ти дурна! Його доля — бути жебраком! Так йому Бог присудив!

Втікає. Біжить просто на Священника.

Священик. Слава Ісусу Христу!

Ворожіля (*вклоняється*). Навіки слава! (*Хреститься квапливо, абияк.*) Хрест святий, панотчику, що я хочу цій бідосі лише добра. Я самотня, як місяць в небі, маю добре серце і житло (*показує*) ген там, під горою. Шкода мені малого. Хіба ж вона — глуха, німа й злиденна, потрафить виплекати дитя? Й чого навчить? Лише відра носити! А я навчу його розмовляти і читати, і писати, й рахувати. Коли мій татко були живі, я ходила до школи...

Явдошка (*підступає до неї*). Нне!!

Священик. Віддай їй дитину!

Ворожіля. Він у мене ніколи не хворітиме, бо я знаюся на травах!

Священик (*підступаючи до неї*). Віддай!

Ворожіля (*тицяє йому дитину і крокує геть. Зупиняється і кричить Священникові*). Пророкую: дитина не дожиє до осені! Її смерть каменем ляже на вашу совість, «панотчику»!

Священик передає немовля Явдошці. Та бере його, задкує до пенька і кладе в кошик.

Священик (*словами і жестами*). Знаєш мене?

Явдошка заперечно хитає головою.

Священик. Я — священик Миколай (*показує на церкву*.)

Явдошка. Свя...ий Ми...о...ай?!

Невміло хреститься, падає навколішки.

Священик (*простягає їй руку*). Встань! Встань!

Явдошка підводиться.

Священик (*поволі, голосно*). Чого до церкви не ходиш?

Явдошка. (*відповідає жестами. Переклад як луна*). Ходжу лише під церкву.

Священик. Чому?

Явдошка. Бог ся обр'азит, што я приходжу до Н'єго неф'айно вбр'ана.

Священик. *(і словами, і жестами).* Дитина охрещ'єна?

Явдошка. *(жести).* Н'є. Н'іма п'іняз'ів.

Священик. *(і словами, і жестами).* Приходь у неділю до церкви. Я його охрещу без п'іняз'ів.

Простує далі.

Явдошка. *(Наздоганяє його. Знову падає навкол'ішки. Жести, переклад.)*
Т'ота пані... повіла, же мій Нетіф'ор буде, як я, гл'ухим і н'імим. Зроб так, ж'єби він міг чути і бесідувати. Зроб! *(Плаче.)*

Священик. *(скрушно зітхає).* Встань! *(Явдошка підводиться.)* Твій син буде чути... Але тільки тих л'юдей, які йому подобаються. Буде бесідувати лише з тими, хто йому любий.

Явдошка. *(жести й переклад).* Зроб так, ж'єби він мов вшитко, што захоче!
(Плаче.)

Священик. *(і словами, і жестами).* Не плач! Він буде мати все, що собі намалює!

Явдошка вклоняється, дякує. Священик простує далі. Явдошка хвалиться немовляті (жести, переклад):

Нетіф'оре! Сьвятий Мик'олай повів м'і, же ти будеш чути лем добрих л'юдей і б'удеш бесідувати лем з добріма л'юдьми. І будеш мати вшиткой, што си намалюєш! Як підр'оснеш, я к'уплю ти фарби, пензлик. І ти намалюєш си велику хижу, бог'ато п'іняз'ів, у'брань, кош'ульок, капелюх'ів. І ник ся не буде сьм'ійов з тя!

Кладе дитину в кошик, бере відро і дигає далі. Студент виходить на стежку. Супроводжує її співчутливим поглядом. З'являється довговолосий Панок у чорному костюмі. Крокує за Явдошкою.

Студент *(ледве встигає відскочити вбік, собі).* Схожий на Міська Бескида, але багатенького, доглянутого...

Помахує пензликом так, немовби замальовує Панка. Світ довкола чорніє. Коротке затемнення, а далі — світло. Таке сліпуче, що видно лише постаті Священника і Явдошки з немовлям на руках. До них приєднуються ще двоє — чоловік і жінка. Явдошка передає сповиток жінці. Сама відступає назад. За ними зоддалека спостерігає Студент.

Священник. Хрещається!.. *(Луна повторює його слово.)*

З'являється захеканий Панок у чорному.

Панок. *(зоддалека)* Безіменний шмат глини!

Священник. Раб Божий! *(Луна.)*

Явдошка. Не-ти-фор!

Священник. Єпіфаній!

Явдошка. Не-ти-фор! Не-ти-фор!

Луна. Єпіфаній! Єпіфаній!

Панок. А шляк би вас!..

Студент сміється.

Панок. Скоро будеш плакати! Всі будете плакати!

Затемнення.

5. Вечір. Місяць уповні. Вулиця. Дві сусідки перемовляються через пліт. Справа від них Студент їсть пиріжок.

Розмова жінок. Чули сте: Явдошка скапала! Вод чо́го? Думам, же вод тяжко́ї праці й страшно́ї бідно́ти. Не! Повідають, же ся перестуділа і легені їй схробачіли. Боже милий, така моло́да!.. А тому Нетифоро́ви кілько ро́чків? Здає ся сім. І што він, сирота глу́ха-німа, буде ро́бив без мами? Він тро́ха чує і тро́ха може бесідува́ти, але не любить... Ганьбит ся, бо діти ся сьміють з не́го. Лем малює й малює... Вові́дат штóси своє не язико́м, а фарба́ми? Не́ дай му, Боже, пропасти!

З'являється Панок. На цей раз він у білій жіноцькій сорочці, схожій на саван. На голові — нічний ковпак. В руці ліхтар, в якому ледь жевріє вогник.

Панок (*пританцьовуючи, хрипко співає*). Куди їдеш, вар'яте? Їду жінку продавати. Чорнява ти моя, кучерява голова! (*Прямує до жінок*.) Кобітки — під плотом квітки! Запам'ятайте собі: Бог не опікується людьми! Він лише вигадує їм долі і віддає на поживу дідькові. Той вибирає собі тільки дужих, багатих і обдарованих, а каліки його не обходять. Про них мають дбати добрі людоньки.

Одна з жінок. Ид водсаль, вар'ятуню! Ид!

Вар'ят. Для тебе, грішнице, я вар'ят, а для Бога — його вивідувач! Третій день никаю світом, шукаю тата-маму для бідного Нетифора! Але марно. (*Другій жінці*.) Може, ти співчутлива цьоцю, візьмеш його за сина?

Друга жінка. Не! Мам своїх, теж голодних!

Вар'ят. Може, ти, пані чорнописка?..

Перша жінка (*піднімає палку, замахується*). Ид, недобрінче, бо як втну, то ся не позбераш! .

Вар'ят. Де “добрі” люди, там дідько зайвий. (*Відступає від них*). Я зрікаюся бідолахи! Нехай його смерть ляже на вашу совість, “дітоньки Божі”!

Задуває ліхтар. Проминаючи Студента, вихоплює в нього з рук пиріжок і, регочучи, розчиняється в темряві.

6. День. *Вулицею бреде Студент.*

Студент. І в цьому містечку я бував. (*Показує пензлем*.) Змальовував ці старі кам'яниці, бруківку, пошту, постерунок, тобто, поліцейний відділок. Сподівався щось почути про Никифора, але (*розводячи руками*.) зникла людина, мов крапля дощу у багатті... Тут я сидів (*показує*.) у сквері, на лавці. О! Хтось уже захопив моє місце...

На лавці сидить щуплий, вбого зодягнений молодик. На колінах — куферок. Молодик ліктями спирається на нього, а руками інтримує похилену голову. Поруч лежать кілька малюнків і вищвілий кашкет.

Студент (*придивляється*). Схоже, маляр...

З'являється Панок, зодягнений як пересічний містянин початку ХХ ст. З постерунку виходить Поліціант.

Містянин (*помітивши молодика, вражено*). Живий?!

Огинає Студента і майже біжить до лавки. Поліціант спостерігає за ним.

Містянин (*Молодикові*). Сервус, колего! Двадцять років як померла Явдошка, а ти все ще ходишь на жебри, ночуєш у чужих домівках з льоду і втішаєшся голодним завиванням вітру?

Молодик не відгукується.

Студент (*собі*). Це ж він... Никифор!

Містянин бере малюнок, що лежить зверху. На ньому зображений св. Миколай. Бридливо пирхнувши, кидає малюнок на лавку і дмухає на пальці.

Містянин. Малює всілякі бздури! (*Никифорові*.) Ошукав тебе Погонич Світла, зореносцю. Не дав ні багатства, ні слави. Признайся, скільки разів на день ти проклинаєш його?

Никифор не реагує на його слова.

Містянин (*Студентові*). Озлобилась душа, не скуштувавши ласки, і зачаїлася в своїй німотній нірці. (*Молодикові голосно*.) Я хочу купити малюнок!

Той підводить голову, зачудовано дивиться на нього.

Містянин (*показує на образок св. Миколая*). Цей!

Никифор бере образок і простягує йому.

Містянин (*виймає з кишені золотий ланцюжок*). Порви його і отримуй свою щасливу долю!

Никифор заперечно хитає головою і ховає образок у куферок.

Містянин. Дивись мені в очі і згадуй своє найбільше «щастя»!

Никифор (*Широко посміхаючись. Плин думок*). Децком я заздростив деревам, бо вони не маю́т вічно голодно́ї гамби¹. Їм дос зéмли, во́ди, со́ньця. І не́ тра́ ходити вод єдно́ї чужо́ї стодо́ли до друго́ї. Ко́ждой має своє місце і моцно ся тримат за него. (*Підводиться і розводить руки.*) Я не́ раз сто́йов так, ли́цем до соньця, і повідов си: «Як на мене сяде пташок, я ся зроблю дере́вом і буду борзо ріс, ріс. Аж до неба!» Але сідали на м'я хибаль мухи. (*Опускає руки і сідає.*) А гнеси ся тішу, жем не дуб, не явір, а человек. Мам не корени, а ноги й можу вандрувати сьвітом...

Містянин. Тішишся?!

Молодик притакливо киває.

Містянин. Той допомагає тобі! (*Лютю.*) Так чи ні?

Никифор (*поволі, через силу*). Часом Він мі помагат, а борше я Йóму.

Містянин. Як то?!.

Никифор. Приходить і при соньці, і при місяці й повідат: «Хочу малювати. З тобом!» І я малюю. Задля Не́го.

Містянин (*сичить*). І чуєш ся барз щасливим?!

Никифор. Чув бим ся, я́кби не поліціянти.

Містянин. Я нацькую на тебе, злидню, весь цей гнилий світ!

Кидає ланцюжок Молодикові під ноги, виклично зиркає на ПОліціянта і йде геть, співаючи:

На уліце Колентая, файдулі-файдулі-фай!
 Бійом баба поліцая, файдулі-файдулі-фай!
 Бац му в зуби, бац му в я́я, файду-файдулі-фай!
 Так се бійом поліцая, файдулі-файдулі-фай!

Поліціянт крокує до Никифора. Студент ховається за дерево.

Поліціянт. (*Никифорові*). Цо пан ту робі юж тши дні?

¹ Гамба — рот.

Никифор показує, що не чує і не розмовляє.

Поліціант (собі). Мам биць думни, же в нашом мястечку вшісткі жебракі, злодзєї, особи подейджани на муй відок одразу глухном і немейом. (Никифорові, чемно.) Нех пан не паяцує! Я відзялем, як пан розмов'яв з немейсцовим паном. Кто то бил? О цо ходзіло?

Никифор знизує раменами.

Поліціант. Пан не ве, а я ве. Тши дні вчесні я особісто арештовалем пана Беха — злостнего кому́ха¹, агента Москви і забрал єго на постерунок. Пан следзі, кеди Беха, бендземе транспортоваць до Кракова, жеби єго одбіць? Так?

Никифор. Нне!

Поліціант. Якій цуд! Глухи слише, неми муві! (до Никифора.) Тен дзівни пан цось подал пану. На цо?

Никифор. Я — ма-ляр! (Показує на малюнки.) Хтів ку-пити обра-зок.

Поліціант (собі). Кляме! Муй ма́лий сінек малює лєпшей! (Никифорові.) За ілє грошей?

Никифор (показує на ланцюжок). За́ то. Але я му не продов, бо він барз чорний.

Поліціант (піднімає ланцюжок). Ланцю́шек злоти?! (Клада ланцюжок до кишені, грізно.) Запрашам пана на постерунок!

Никифор заперечно хитає головою.

Поліціант. Єжєлі пан не хце, прошем одповядаць на мої пита́ня!

Никифор притакливо киває головою, підводиться.

Поліціант. А пан то ніби кто?

Никифор. Не-ти-фор Дров-няк.

Поліціант. Отконд пан?

Никифор. Кри-ні-ца.

¹ Кому́х — комуніст.

Поліціант. Ктура в Бескідах? Єстесь русіном?

Никифор притакливо киває.

Поліціант (*собі*). Мам в'єнх¹! (*Йому*.) Єстесь теж агентом Москви! Беж свої цюхи і машируй на постерунок!

Никифор. Ма́м іти до Кра-ко́ва.

Поліціант. За яким дяблем?

Никифор. Я — ма-ляр! По-каза-ти малюн-ки.

Поліціант. «Маляж» он! В Краковє, глуптаку, маляжев, як комарув на багне. Відзялем іх. Чарни капелюши, чарни убраня, бяли кошулі, єдвабни кравати. В портфелях — пеньодзи! Там на такіх, як ти, навет пес не захце щекаць! Ідзь!

Никифор виймає з куферка образок святого Миколая і пропонує його Поліціантові.

Поліціант. Лапувка² для поліціанта?!

Никифор. Сьва́-тий Ми-ко́лай!

Поліціант. Не хцем сьвєнтих од схизматикув!

Никифор. Він по-магат вшитким, хто по-магат мі.

Поліціант. Направду? А то для чєго?

Никифор (*твердо, дуже переконливо*). Бо я — маляр вод Бо-га! (*Прикладає руку до грудей*.) Схо-вай-те! Він зробит пана пулков-ніком!

Поліціант. (*сміється, але бере*). Хлопські образек зробє мя пулковніком? Глупство! (*Собі*.) Але... я мудри, виховани, мам в'єнх³... Вшистко може биць! (*Никифорові, впівголоса*.) Ідзь собіє, чловеку, до Кракова. Пшендко! Пшендко!

Никифор бере свій куферок і йде геть.

Поліціант (*йому вслід*). І куп собіє чарне убранє! (*Собі*.) Купі он!

¹ В'єнх — нюх.

² Лапувка — хабар.

³ В'єнх — нюх.

Ховає образок за пазуху. Зненацька ойкає, хапається за кишеню, виймає ланцюжок.

Поліціант. Горонци?! *(Придивляється.)* Медзяни... Курва маць!

Кидає ланцюжок в куці. Простує до відділку. Студент безмовно регоче.

Затемнення.

7. Десь поблизу залізнична станція. Гуркіт коліс. Крики потягів. При стежці, що веде до станції — дві лавки. Одна, що зліва, ближче до колії, порожня. На другій, сидячи, дримає чоловік. На ньому сірі, зім'яті штани, біла сорочка, картатий піджак, чорний капелюх з широкими крисами, бордова краватка. Все заношене, крім краватки. Осінь. Світає. Біля лавки, що зліва, з'являється, шкутильгаючи, Студент.

Студент *(позіхаючи, мимрить).* Гава знову прогавила потяг. З Польщі перла, кросівки подерла. *(Падає на лавку, знімає наплічник.)* Повалилась на бочок. Нема грошей на квиток. *(Лягає.)* Никифор, швидше всього, дістався Львова піхом, як я. Може, навіть ночував на цій лавці. Чи на тій, де підпанок-підпеньок.

Заплющує очі. З'являється Явдошка, оповита мінливим світлом. Зодягнена бідно, як за життя. Несе два відра води. Підходить до «підпанка-підпенька», ставить відра на землю, з подивом розглядає його.

Явдошка *(спотиха).* То ти Нетифоре?!

Студент розплющує очі й протирає їх кулаком.

Никифор *(увісні).* Я...

Явдошка *(собі).* А мі ся здавало, што мінув лем рік. *(Сідає поруч. Промовляє неголосно.)* Чи памняташ, Нетифоре, свою маму?

Никифор. Ммм...

Явдошка. Памняташ, як ходилам під в'осінь селами. Шукалам роботу. І ти зомном, малий, як гриб. Як не било роботи, просили їсти. Їден господар дов нам два к'уси ище теплого хліба. Ми вишли на дорогу, а там згряя голодних псів.

Зачули хліб — і до нас! Як ми втікали! Гейби криля нам вирости! Залетіли в чужу стодолу і ся закрили. Псиска вили, гавчали, а ми їли хліб. Памняташ, яким він бив солодким?

Никифор (*крізь сон*). Памнятам... на Паску... стояли... під церквом і люди давали... хтоси кус паски, хтоси яйко ци кавальчик кобаси. А ми втоди не мали де жити. Гвиділи копицю сіна й сіли під нев їсти. Небо било високим, незабудковим, а на самому чубку — ружовим, як Божа долоня... Й гварт — хвилі синего, фільотового... Заширяли над нами перуни, загирмотіли! Пустился дощ. Мама виріли мі нірку в копиці і сховали м'я там, а сами сиділи під дощем...

Явдошка. Боялам ся же копиця хпаде...

Никифор розплющує очі.

Никифор. Ви... мамо?

Явдошка. Я, Нетифорцю, я!

Никифор. Ви гмерли. Юж давно...

Явдошка. Ту гмерлам, а там (*показує вгору*.) жию.

Никифор. І чуєте, і гваріте?

Явдошка. Там вшітки чуют і гварят.

Никифор. І я вас чую востріше і барз хочу бесідувати. Може, і я гмер?

Явдошка. Не. Ище маєш малювати й малювати. (*Сідає поруч, торкається його рамена*.) Який ти щуплий!

Никифор. Щуплому легше ходити. (*Помічає відра*.) А ви... і там носіте воду??

Явдошка. Покутую свій гріх.

Никифор (*спалахує*). То не гріх! Бог хтів, жеби я ся вродив!

Явдошка. Хто ти повів такої?

Никифор. Вітер принюс...

Явдошка. Біли й інчи гріхи. Як в кождого чловека.

Примовкли.

Явдошка. Я шукала тя в Криниці, в Поворозніку, а ти... аж ту никаш... Пошто?

Никифор. Же́би съвіта повиді́ти. Перше хóдив єм Лемковином. Бив в Коросно, в Перемишлю. Троха жив єм у Кракові. Гнес вандрую до Львова.

Явдошка. А то далеко?

Никифор. Не. Є́дна ста́ція.

Явдошка (*глибоко зітхнувши*). Тяжко ти бі́ло без мене?

Никифор. Бог ми пома́гов.

Явдошка. А добри люди?

Никифор. Добри люди часами сут барз зли.

Явдошка. Так. А́ле вір, што вшитки люди добри. Я віри́ла, жеби легше било жити.

Пауза.

Явдошка. Гмієш читати-писати?

Никифор. Трохи гмію, бом хóдив до школи. А далі ся вчив малювати в Словаках. Там м'я прозивали Матейком, бом найлі́пше малю́вов.

Явдошка. Де́цком ти ми ся хва́лив, же будеш паном...

Никифор. (*виймає з куферка малюнки, показує*). Смотте ся! То я! Хибаль не пан?

Явдошка. На образках — пан, а на́яву... Убраня ста́рой, кошу́ля запра́на...

Никифор. За́то крава́тка но́ва.

Явдошка. Ти ми обі́цьов, же намалюєш си ві́ллу, а ми — таки кора́лі, як в богачок.

Никифор (*ховаючи малюнки*). Обі́цьов, бо бив єм ма́лим і глупим. Не́ знов, што ми треба напра́вду.

Явдошка. А гнес знаш?

Никифор. Знам!

Явдошка. На лавках ночува́ти?

Никифор мовчить.

Явдошка. А што буде в старóсти? Пся́ча бу́да? Торба і кий?

Пауза.

Никифор. *(згірчено).* На́што ви при́шли, мамо?

Явдошка. Пришлам просити: ма́люй, Нетифорцю, штоси та́кой, за́што би тя славі́ли і добрі платили, жебис мов вшитко, што захочеш...

Никифор. Я мам вшитко, што мі тра!

Явдошка. ...бодай сво́ю хі́жу, жі́нку й ді́ти!

Никифор. Не́ мам часу на́ то!

Явдошка. А на блука́ня маєш?

Никифор. Тот, што вшиткой знає і вшиткой да́є, дав мі хист не для того, жеби я «малювов» си вілли й убраня!

Явдошка. А для чо́го?

Никифор. Же́бим водкри́вав люду вочи!.. Бог, Маляр над малярами... ство́рив їм, своїм дітям, препишний сьвіт. А вони нищат го, паскудят, воюют! А я, запацька́ним фарбом па́льцом маю вказува́ти їм, сьлі́пим, на пречудо́вну, пребáрвну працю Тво́рця, жеби тішили ся сьві́том і славі́ли Го!

Явдошка. А ти за сво́ю працю што дістанеш? Ище єдну краватку?

Никифор. Дос! Пóвіч мі лі́пше, хто мій тато, барз хочу го видіти.

Пауза.

Явдошка. Не гвідиш, бо він юж там, де я. *(Пауза.)* Не познов м'я...*(Пауза.)* Мов хист вод Бога, але... Малювов лем голих роспусниць і богатих пань. Мов пінязі, пив, гу́льов... І гмер молóдим. А гнес покуту́є свій гріх. Хóдит там *(показує пальцем на небо)* випрашат си фарби, пензель, а ник му не да́є, бо Панбіг заборóнив му малювати.

Никифор. Хоче ся вам, жеби і я так ходив?

Явдошка *(згірчено).* Не. Хочу же́бис завше мов пінязі на пензлі й фарби.

Підводиться, бере відра і немовби відпливає геть. Зупиняється.

Явдошка. Приду хибаль на твоє весіля.

Никифор глибоко зітхає і насуває капелюх на очі. Студент сідає і співчутливо розглядає Никифора.

Крик поїзда, стукіт коліс. Якась жінка співає:

А з гори, гори
 Їдуть вартові.
 Встань, встань, єдиначко!
 Дай, дай мі сердечко!
 Дай коням води.

З'являється Вдова — доволі вродлива клубата молодиця його віку, вбрана як заможна господиня. Несе кошик. В ньому червонобокi яблука. Студент падає на лавку і прикидається, що спить.

Вдова *(співає)*. Чія ж то дівчина,
 Чія ж то єдина
 із панами їде?

Чути гуркіт потяга. Вдова біжить до нього, вигукуючи: «Ябка! Червоні солодкі ябка!»

Вдова. Холера! Втік мі потяг з-під носа *(Помічає Никифора. Собі.)* О! Він ще тутка! Трохи глухий, трохи німий, але молодий і досить фанний! *(Простує до нього.)* Пане! *(Смикає його за рукав.)* Пане!

Никифор знехотя розплющує очі.

Вдова. Ви що, ночували тутка¹? *(Той ні пари з вуст.)* Не впізнаєте мене? Я Терезія Гриб. Мешкаю близько *(показує)* в новій хаті. Вчорай ви трохи розмовляли з фурманом, хтіли їхати до Львова, але він сі відмовив, бо вже вечоріло. Я вам казала, що вже три роки вдова. Діти не маю, бо чоловік був старий. Привіз мене аж з Самбора. Але ніц не міг. Кликáлам вас переночувати в мене, а ви «Не!» Я сі образила і повіла вам «То шугайте або до Львова, або до

¹ Підкреслені слова — ознаки бойківського (і довколальвівського) говору.

дідька. До раня долізете!» А то неправда! Дві години і ви вже ве Львові. А ви сі лишили спати на лавці, гейби їкийсь бараба¹.

Никифор мовчки виймає зі свого куферка малюнок.

Вдова. Ви сі образили на мене?

Никифор заперечно схитнув головою.

Вдова (*собі*). Треба їго взєти. Пристійний, молодий, голодний. Добре, що не всьо чує. Добре, що мало говорить. Мій Гриб, дарма що старий, тріщєв, як папуга на жердці, й чув геть усьо: і що варто чути, і що не варто. А коли я зачинала говорити, сичєв до мене, як гусак: «Ссстуль писок!» Ще й замахував сі! А цей не будє! Жєль, що не знає хлопської роботи. А най ї шляк!.. Аби добре на конику скакав!

Сідає біля Никифора, присувається якнайближче і співає йому просто у вухо:

Ой чий то хлопец, як ружа?
Якби я го взяла за мужа,
Я би му робити не дала, не дала,
Лем би го для краси тримала!

Никифор (*відсуваючись*). На-ша пісьня. Лем-ків-ска.

Вдова. То ти лемко?

Никифор. Ммм...

Вдова (*сплескує руками, собі*). Йой, Божечку! Глухий, німий, ще й лемко! Але... паль го шість! (*До Никифора голосно*). Маю лепську хату, дві корови, пацета, кури, гуси і ґрунт. Будеш жив при мені, як миш в коморі. Буду ті добре годувати, куплю нове убранє, фарби, паперу до малюваня, але, як будеш позирати на дівок, буду ті била!

Никифор сміється.

Вдова. Чого сі шкіриш?

¹ Бараба — злидень, безхатько.

Никифор. Бо ти сьміш-на.

Вдова. Я не лише «сьмішна», але й геть самотня. Ані родини, ані дитини. Гадаєш, я ходжу на стацію ябкa продавати? Не! Я си пару шукаю, бо в селі нема. Їдни хлопи не вернули сі з війни, інчи здихають, як мухи, від горілки. Молоді дівчат хочуть... А мені конче треба хлопа, бо сі пушу берега... *(Пауза.)* Може, пристанеш до мене?

Никифор *(заперечно схитнувши головою)*. Дай мі яб-ко...

Вдова *(вороже)*. А гроші маєш?

Никифор вручає їй малюнок і бере яблуко. Він справді голодний, аж руки трусяться.

Вдова. Нащо він мені! *(Мстиво.)* Втім, в'озьму! Розпалю ним п'єц!

Никифор. Паль!

Вдова. Й не шкода, що твоя праця здимить?

Никифор *(повільно, але зрозуміло)*. Не. Дим ся піднесе до не-ба. Бог гвидит і вті-шит ся: «Нетифор р'обит, што му за-по-відано!»

Вдова *(підхоплюється)*. Боже милий! Я геть здуріла! Вар'ята хтілам посадити на карк! *(Голос потяга, стукіт коліс.)* Мій потяг! *(Біжить геть. Зупиняється біля Студента.)* Ябкa червоні! Дуже солодкі! *(придивляється, розчаровано махає рукою.)* Смаркач! *(Зникає.)*

Никифор підводиться, бере куферок і йде в протилежний бік.

Студент *(йому, сонно)*. Зачекай-те!.. Я також, до Львова...

Через силу підводиться, бере наплічник і бреде за ним.

Затемнення.

8. Вулиця. Надвечір'я.

Студент. Де ж він? *(Роззирається.)* А маєш! Йшов до Львова, а вернувся в Криницю.

Вулицею, розмовляючи, йдуть дві жінки і чоловік, що несе дошку.

Жінки і чоловік. Чули сте? Никифор знова ся вернув до Криниці! Сідит під віллов «Три ружи» і малює. Єно дощ може го вифукати водтам. А на фрása¹? Якби малювов штоси файной: квітя, дівчат, оленів, а не сякой-такой-бодай-якой... А пани час вод часу купуют тото «бодайякой»! Хто вам то повів? Троє барз чесних свідків: новой убраня, што на нім, новий капелюх і новий крават! Може, й хижу си купив? Не. Мешкат в Анни Кропивнякової і платит їй за опіку! Круцафікс²! Я ліпше малюю, нім він, нех м'оя повіст! Кедь так, то чо́го труни майструєте? Сядте коло не́го і малюйте оленів! О не! Хлоп має робіти, а не пензліком мух водганяти! Пани му платят, бо він каліка, а мі, моцному, за найфайніший образок дадут «нич з копичком». *(Зникають.)*

Студент (собі). Вілла «Три ружі». Явдошка носила туди воду. *(Показує.)* Отам вона... *(Майже біжить туди.)*

Вечір обертається на ранок. Під віллою Никифор сидить на парпеті. Убрання — темно-синє, нове. Біла сорочка, чорний капелюх, чорна краватка. Він помітно постарішав. Поруч — його куферок. На ньому — купка малюнків. Перед Никифором — дерев'яна підставка, схожа на пюнітр. На ній — квадратик картону.

Никифор малює, раз за разом позираючи на небо. справа від нього з'являється Студент. Поволі, крадучись і посміхаючись своїм думкам, наближається до нього. З'являється Опікунка. В руці — чимала торба з церати.

Опікунка *(неголосно наспівує).*

Бодай ся когут збудив,
што мене рано збудив.
Малая нічка, мала.
Я щем ся не виспала.

¹ Фрас — дідько.

² Круцафікс — слово на всі випадки життя. Знакує і обурення, і подив, і захоплення.

(Позіхає. Собі.) Я знала, же він ту! Повна скриня обр'язків, а він малює й малює.

(Простує до маляра.) Добриден, Никифоре!

Студент, зобачивши її, теж сідає на паранет неподалеку.

Никифор *(не відриваючи погляду він малюнка, з досадою).* Хто то?

Опiкунка. Анна! Ваша опiкунка! Я зр'яня принeсла вам канaпки, кашу, а вас юж нiма. Ви юж — фурр з дому!

Никифор. Фай-ний. Барв-ний ден.

Студент виймає з наплiчника папiр, фарби i починає малювати. Нi Опiкунка, нi маляр не помічають його.

Опiкунка *(сiдає бiля Никифора).* А я ся вeртам з базару. Купiлам вам плескaнку сиру... *(Виймає з торби.)* Їчте!

Никифор заперечно хитає головою.

Опiкунка. Мусiте їсти, бо люди будут повiдали, же я пiн'язi вoд вас беру, а про вас не дбам.

Никифор. Не заваджай!

Опiкунка. Як би вам ся не хтiло, вшиткой не перемалюeте!

Никифор *(показує на небо).* Посмот... яки бар-ви! Треба зма-лю-ва-ти... *(Продовжує роботу).*

Опiкунка. Їчте, бо до голодних i нeнзи¹ ся чiпaють i вшeльки хорoби: i дихавiця², i сухоти³, й iнчи холeри...

Никифор Ид!

Опiкунка Не. Я си троха посиджу коло вас, бо мi дyша не на мiсци. Гнес на базарi eдна ворожiля — старa, воловoка — гварiла людям, же буде велика вiйна.

Никифор *(не припиняючи роботи).* Вiй-на... ся... скiнчiла... недавні...

¹ Нензи — воші.

² Дихавиця — астма.

³ Сухоти — туберкульоз.

Опікунка. Бúде нóва! Барз стра́шна! Цíлий сьвіт ся збúрит! І ник ся не схóват! Пёрше придут чорни пси вод Анцихриста. Будут мордували людей, стріляли їх і палили. І вшиткой доко́ла буде горіло й попеліло! Ро́ки й ро́ки!

Никифор. А нашто?

Опікунка. Дя́бов знає! Але то лем кус правди, бо далі прилізут писка червёни, як во́ген! Виже́нут чорних псів і теж за́чнут мордува́ти, забива́ти й пали́ти... А далі — нас вши́тких, до єдно́го, виже́нут з нашо́ї зёмли сьвіт за вочи!

Никифор. М'я не ви-же-нут!

Опікунка. А чо́го то?

Никифор. Бо я не человек, а дуб... з моц-ним коренем. Таким моц-ним, што м'я юж ник і нич не ви-коренит.

Опікунка. Што, што? Я вас гет не розумім.

Никифор (*і словами, і жестами*). Бо мі Бог по́вів сидити ту, в Криниці, й малювати!

Опікунка. Виже́нут! Хоц ви юж підпа́нок і ма́єте тро́ха пінязів — виже́нут! Бо ма́ют Бога в но́сі, а дідько їм дору́чив вцент спаскуди́ти зёмлю і ве́ле лю́дей винищи́ти. (*Плаче.*) І не буде ту ани нас, а́ни зьвірів, а́ни птахів, а́ни ваших обра́зків! (*Хлипає.*)

Никифор. Не ню-няй!

Опікунка. Я ся барз бо́ю вйни, бо мого сина б́ерут до вйска. І хло́па можут забрати...

Никифор. Не́ вір... то́тій... з чорним пис-ком!

Опікунка. Як не віри́ти, кед вона плака́ла і зробила ся таков синьом, як ваша фарба?

Никифор (*категорично*). Бог не́ даст!

Опікунка. Ая... Кі́лько люду на та́мтій вйні пропа́ло? Він ви́дів — і нич!

Никифор. Ид! Ид!

Опікунка. Їду! (*Кладе сир в торбу і йде, бурмочучи.*) Малює, бо му Бог по́вів... прихо́див до не́го на бесі́дку і по́вів. За кого він ся ма́є? За пано́тця ци сьвато́го Пе́тра?

Никифор (*поволі, собі*). Треба малювати, заки сьвіт та́кий... премиле́ний...

Переміна світла.

Вечоріє. Никифор усе ще малює. Студент стоїть позаду нього і розглядає малюнки. З'являють пан Роман зі Львова і пані Малгожата. На ній — модна сукня, дорогий капелюшок. В руці — парасоля від сонця. Прямують до Никифора. Студент кладе малюнки на куферок і повертається до свого наплічника.

Пані Малгожата (*Панові зі Львова*). То тен?

Пан зі Львова. Так, пані Малгожата.

Пані Малгожата. Направду глухоніми?

Пан зі Львова. Цось там слише, кедись одпов'яда...

Пані Малгожата. Стари, смєшни, гримасує, як дзецко, кепско вигльонда...

Пан зі Львова. Тшидєсці дзєвйонт лят — то не єст старосць. Он попрóсту занєдбани. А душов — дзецко, в тим самим часє, гоноровє і свавольнє, як маєнтни шляхціц.

Пані Малгожата. Єст полякєм?

Пан зі Львова. Ма польскє обиватєльство.

Пані Малгожата. Пан пшеконани, же єго рисункі варто купóваць?

Пан зі Львова. О так! Сьвят цо дзєнь, то венцей закохúє ся в наївнє малярство. Купілем дужо тих рисункув і експоновал їх ве Львовє. Публічносць би́ла захви́цона!

Підходять до Никифора.

Пан зі Львова. Добридень, пане Никифоре!

Пані Малгожат, не вітаючись, бере з куферка малюнки і розглядає їх.

Никифор (*підводить голову, придивляється*). Пан Рó-ман Ту-рин зо Льво-ва?

Пан зі Львова притакливо киває.

Никифор. Ви́-там вас!

Пан зі Львова. Я хочу купити ще кільканадцять малюнків. З вашої скрині!

Никифор. Добрі... гвєчір... До Ан-ни. (*Показує на малюнок.*) Лад-ний!

Пан зі Львова. Перфектний! *(Розглядає малюнок.)* В якому місті знаходиться ця церква?

Никифор *(показує на небо).* Там! *(Торкається скроні.)* І ту...

Пані Малгожата *(Панові зі Львова).* Ніц вибітнёго. Банальне хлопске мальовидло.

Пан зі Львова *(упівголоса, гейби собі).* На перший погляд. Ми з вами не можемо уявити собі, що відчуває обдарована, але майже глуха і майже німа людина. Як вона сприймає світ, що думає про нього, про нас...

Пані Малгожата. *(вередливо).* Я не розумем пана.

Пан зі Львова. Я стверджую, що у його малюнках є щось нетутешне, щось вище за те, що бачать наші очі. Якась магія, що збуджує в мені дитинне зачудування світом, жагу волі, жагу пізнавати й творити...

Пані Малгожата *(перебиває його).* Напраду? *(Кладе малюнки.)*

Пан зі Львова. Це відчуваю не лише я, але й поважні...

Пані Малгожата. Мам ідею! *(Щось нашіптує йому.)*

Пан зі Львова *(Никифорові, повільно).* Пані хоче замовити вам свій портрет.

Никифор *(категорично).* Не!

Пан зі Львова. Чому?

Никифор *(і словами, і жестами).* Я — маляр вод Бо-га! Не ма-люю го-лих ді-вок і бо-гатих пань!

Пані Малгожата. Цо он муві?

Пан зі Львова. Що не малює портрети. *(Никифорові.)* Пані хоче купити кількоро малюнків. І виставити їх у Кракові.

Никифор. Не дам!

Пан зі Львова. Чому?

Никифор. Во́на сьлі-па. Барв не ви́-дит! Нич не ви́-дит!

Береться до роботи і немовби забуває про них.

Пані Малгожата. Цо? Цо?

Пан зі Львова *(відводячи її вбік).* Вигльонда на то, же наш дзівак не симпатизує кобетам. Не пшеймуйцеше! Я вибрам для пані щонайлепше обра́зи.

Йдуть геть. Студент повертається до Никифора. Сідає поруч. З'являється Панок у чорному вбранні. Зупиняється поодаль. Слухає.

Никифор (*плин думок*). Люди си думають, што я глупий, нич не розумім. А сами — сьліпи, як кро́ти. Видят єно то, што під носом. А Божого труду не видят. І не гміют дума́ти. А я виджу ліпше, ніж о́рел, вшиткой розумім, і люб'ю дума́ти про Во́тця, про сьвіт... Замоло́ду я ся гнівов на Него за́ то, же Він ство́рив м'я каліком... А гнеси повідам: «Дяку́ю Ти, Милостивче, за́ то, же ти пожа́лувов м'я і вилі́пив мі вуха, як гу́стой сито, котри не пуца́ют мі до голо́ви веле слів, гірших за сьмі́тя. Дяку́ю за́ то, што ти мі дару́вов я́зик негну́чий і тве́рдий, як скоря́на підошва, жеби я не лихосло́вив і не зба́вльов час на «прему́дру» ляпані́ну. А найбарзі дяку́ю Ти за во́чи, котри видят Тя і на небі, і на землі, у вшиткому, што ство́рив Ти і што створили Тво́ї Бо́жи люди. В о́чах мами, в кождому язичку соньця, в кождій барві. (*Немовби Студентові.*) Я́кби не відів, — штоб малю́вов?»

Панок (*собі*). Все! Урвавсь терпець!

Виймає з кишеньки, що при поясі, годинник. Беззвучно ворушить губами, немовби рахує секунди.

Никифор (*продовжує роботу*). Я водмала си думов, што воно тако́й — наш сьвіт? Чо́го він і гіркий, і солодкий? Тве́рдий, як гора, і непевний, як твань? На́што Бог створив ми́ши, га́ди, блощи́ці? Чого люди не та́ки, як би ся хтіло і мі, і Богóви? І якоси серце мі повіло правду: Бог створив наш сьвіт і розбарвив го втоди, коли бив ма́лим і не фест розумів, што з то́го вийде! Злі́пив си з глини дві ляльки: Адама і Єву. Побавив ся німа тро́ха і лішив їх, бо мов барз роботи в небі, на зьві́здах. Втоди Му ся вши́ткой подаба́ло, а як виріс, і сьвіт виріс, гвидів, же Єго творіня має певна́ ганджи, і нашóв сво́ї ляльки. Сіди́ли скуле́ни в темній печері і не знали, што ма́ют робі́ти. Він дихнув на́ них і, як вони вожи́ли, повів їм: «Ма́єте дотвори́ти сес сьвіт. Зробі́ти го лі́пшим, барвни́шим, милі́йшим і для себе, і для Мене!» З того часу ник не приходит на зе́млю, же́би єно спати, їсти і ся мно́жити. Ко́ждий чо́ловек має дорабляти се́бе, ліпши́ти сьвіт і дякува́ти Богóви за то, што Він їх визно́в сво́їма дітми й помі́чника́ми. (*Полишив роботу. Замислився.*)

Якби Він зробив людей з криштáлю, зéмля юж би́ла би раєм. А глина ся зостала глином... Люди, здебільше́го, лініви, непорйáдни і нерозу́мни... Може, й сам Тво́рець не знає, чо́го ся сподіва́ти во́д них...

Панок. *(собі)* Зараз довідаєшся!

Рі́зко змахує рукою, ніби віддає наказ стріляти. Небо тьмяніє. Потім спалахує. Десь далеко лунають вибухи, постріли.

Никифор *(собі)*. Што то?

Панок. *(Йому)* Війна! Окупація Польщі! І Лемковини...

Крокує геть. З'являються декілька чоловіків. Один — у мундирі жовніра, другий зодягнений як лемко-селянин, третій — як міський робітник. Проминаючи збентеженого Никифора, співають тужну пісню часів першої світової війни:

Віно, вино, червенéньке, хто тя буде пити	} двічі
Як я піду на́ ту війну з вояка́ми бі́ти?	} двічі
Як м'я во́змут на ту війну може ся не ве́рну.	} двічі
Стрельне куля із канона й лем ся переверну.	} двічі
Як ся до́знаш, моя мила, што м'я куля вби́ла,	} двічі
Жебис бі́леньком хусто́чком голову заві́ла...	} двічі

Студент бере наплічник і приєднується до них.

Переміна світла.

9. Над входом у віллу «Три ружжі» висить стяг зі свастикою і гучномовець. Лунає марш. Никифор (в руці, як завжди, куферок) простує до свого звичного місця.

Никифор (плин думок). Повідала ворожіля, же придут чорни пси. І тоти пришли. Як вона ся дознала? Бог їй повів?.. А мі нич не повідат. Хлопи повтікали до ліса. Баби — позапирали ся в хижках. А мі што робити? (Сідає на паранет.) Буду сидив ту і малювов. (Виймає з куферка фарби, картон.) Бог м'я оборонит, як захоче, жеби я і далі служив му на земли. А як м'я заб'ют, — здам ся му на небі.

Починає малювати. З'являється німецький офіцер в чорному однострої. Якийсь час він з подивом розглядає Никифора.

Офіцер (німецькою). Документи!

Никифор вдає, що і не бачить його, і не чує.

Офіцер (підходить ближче). Встати!

Никифор підводить голову і показує йому, що не чує і не може говорити.

Офіцер (вихоплює пістолет і спрямовує на нього). Встань, польська свине!

Никифор мовчить. З'являється Священик. Він дуже постарів, посивів.

Спирається на костур.

Священик (німецькою). Добридень, пане офіцере!

Офіцер (спрямовує пістолет на нього). Стій!

Священик зупиняється.

Офіцер. Хто ти?

Священик (німецькою, показує рукою). Отець Миколай. Парох цієї церкви.

Офіцер. Поляк?

Священик. Русин.

Офіцер. Русіш?!

Священик. *(німецькою).* Ні, ні! Ми лемки, українці. Поляки називають нас русинами.

Офіцер підходить до Священика майже впритул.

Офіцер *(українською, але з акцентом, голосно).* Поясни мені... чому ви, слов'яни, мало не молитесь на своїх калік та інших унтерменшів?

Священик *(зачудовано).* Ви знаєте українську мову?

Офіцер. Вивчав у спецшколі. Відповідай на запитання!

Священик. Як християни, ми маємо співчувати нещасним. Це по-перше. А по друге, цей чоловік — не унтерменш. Він — талановитий маляр. Його роботи виставляються в кращих галереях Польщі. А також...

Офіцер *(перебиває його).* Це мене не обходить! Я маю дбати про безпеку і здоров'я німецьких героїв. А цей ваш «талант», вочевидь, має воші, туберкульоз та інші хвороби.

Священик. Ні, пане офіцере. Він здоровий, охайний. Щонеділі ходить до церкви.

Офіцер. Чому він сидить саме тут, під віллою, де лікуються поранені офіцери?

Священик. Вроїв собі, що Творець повелів йому тут малювати.

Офіцер. Творець чи ті... ваші бандити з лісу? Відповідай німецькою!

Священик *(німецькою).* Запевняю вас, пане офіцере! Чоловік цей не тямить, що триває війна, не розуміє, хто ви. Сидить тут уже багато років...

Офіцер. Ти розмовляєш німецькою, як німець.

Священик. Я закінчив університет у Відні.

Офіцер *(уже м'якше).* А я — в Берліні. *(Німецькою.)* Щоб через п'ять хвилин його тут не було!

Простує далі.

Священик *(підходить до Никифора).* Никифоре! Ходте водсаль!

Никифор. Не! Бог мі заповів...

Священик. Коли?

Никифор. Колись. Давні.

Священик. А мі гнес. П'ят мінут тому!

Никифор (*підхоплюється*). І што повів?

Священик. Жеби я вас поратувов! Жеби ви сідили не ту, а під церквом і там малювали свої образки, заки тоти ся не заберут!

Никифор (*радісно*). Я знов, што Він м'я чує! Не даст на страту!

Квапливо складає фарби, картон у куферок і йде за Священиком.

Затемнення.

Глуна ніч. Автоматні черги. Вдалині маріють чоловічі постаті. Серед них і Студент. Спотиха лунає повстанська пісня:

*Леться пісня буревісна
по Лемківщині кругом*

Гей, гей.

*Леться пісня, то повстанці
йдуть шляхом*

Гей, гей, гей!

*Гордо й сміло, вправо і вліво
мазепинки з тризубом
гордо і сміло*

Гей, гей, гей!

*То повстанці
Йдуть шляхом,*

Гей, гей, гей!

Переміна світла.

10. *Ранок. Над входом до вілли висить червоний прапор. З репродуктора лунає пісня про Катюшу.*

З'являється Студент.

Студент. Нема Никифора. Мабуть, вивезли.

Біжить геть. З'являється Никифор зі своїм куферком.

Никифор (собі, дивлячись на репродуктор). Фест кричить. По-сво́му. По-псячо́му. Нич не розу́мім.

Сідає на звичне місце. Виймає все, що йому треба для роботи. Починає малювати. Репродуктор, захарчавши, вмовкає на півслові.

Никифор (плин думок). Люди тако́й вирабля́ют зо со́бом і зо сьвітом, же Отец плаче на небі кервавіма слеза́ми. Не гмі́ют виді́ти, любити ся й тішити ся Ним. Навет ліпши з-поміж них дба́ют лем про кус хліба і моля́т ся єно в церкві. А тра' виді́ти, тра' ся тішити. І втоди, як кулі свищут, пси брешут і німа што їсти. Я, кед голодний, беру пензель і прошу Отця: «Ма́люй зо мно́м!» І чую, як Він, м'я́гкий, теплий, заходит в мене — і юж не думам про голод, про біду... Так мі соло́дко! Так втішно, гейби я не в ну́рті війни сиджу, а в раї...

З'являється Опікунка. Вона в чорній сукенці, на голові чорна хустка. Біжить до нього.

Опікунка. Никифоре! Никифоре! Ходте до́мів!

Никифор сердито відмахується від неї.

Опікунка. Смо́тте ся мі г вочи! Смо́тте! Што я вам заповіда́ла? Сідити в хижі тихо, як миш!

Никифор. Чорни пси юж втекли. Німа їх!

Опікунка. А черв́ени при́шли!

Никифор. Тоти м'я не руша́ють!

Опікунка. Никифоре! Ви на зе́млі ци на небі? Я вам вчера й позавчера повідала, што виганя́ют нас, виво́зят! Панотця юж вивезли залéдвє тепло́го, молóдих хлопів з родина́ми, а вчера на хлопаків, што ся ховали в лісі, полювали, як на зайці́в, двох застрі́лили, а інчих трима́ють під вартом.

Никифор. Чо́го? За́ што?

Опікунка. За́ тих повстанці́в, што вою́ют з совіта́ми і не да́ют крайо́вцям вивозі́ти люд. А наши їм помага́ли.

Никифор (*перепитує*). За кого?

Опикунка. Німа часу воповідати! Сховати ся тра... Жéби не вивéзли.

Никифор. Мéне не вивéзут!

Опикунка. Никифоре!

Никифор. Я юж ти пові-дов: мене не ви-везут, не ви-коренят! Мі заповіда-но жити й малю-вати ту, в Кри-ниці.

Чути віддалені постріли, вибух.

Опикунка. О! Наши далі ся б'ють! Ходте! Бо лишу вас!

Никифор мовчить.

Опикунка (*схлипує*). Війна м'я посиротила! І сина забрала, і чоловіка. А гнэси то́ти, Пéрун би їх стяв, водбирают мою землю! А я хочу гмерти ту, в мо́йй Криниці! Ходмо! (*Никифор мовчить.*) Нич тя життя не навчіло, впертіо́ху!

Біжить геть.

Никифор (*собі*). Ник м'я не вижене! Ник не має права!

Продовжує роботу. З'являється російський капітан із забинтованою рукою. Кітель просто накинутий на плече.

Капітан (*комусь роздратовано*). Эй ты, как тебя там! Иди-ка сюда!

До нього квапливо підходить пані у напіввійськовому одязі. Солдатський пояс, при боці — кобура. Намагається розмовляти російською з виразним польським акцентом. Інколи забуває російські слова і вживає польські.

Ельжбета Пані Ельжбета... товаришу капітане!

Капітан (*Ельжбеті*). Лиза, Лиза, Лизавета... Я люблю тебя за это... (*агресивно*)
Обьясни мне, Лиза, почему я, капитан НКВД, вместо того, чтобы праздновать Победу в родной столице, вынужден вместо вас проливать кровь в этом захолустье?

Ельжбета. Не панімаю.

Капітан. Ты кто?

Ельжбета. Секретар месной компартіі.

Капітан. То єсть?

Ельжбета знизує раменами.

Капітан. Власть ты! Власть! Мы освободили вас и, считай, подарили вам эту власть. И как вы ею пользуетесь?

Ельжбета. Стараємса, хозяйнічаєм...

Капітан. Мародерствуете! А в лесах до сих пор хозяйничают эти... ваши... бандеровцы!

Ельжбета. Они не наши, не месние!

Капітан. Ложь! Сотни ваших лемков сбежали к ним! Бабы носят им еду, одежду! А я должен за вас, лодырей, кровь проливать?!

Ельжбета. Ми не лодирі, товарищу капітане! Млѳдих хлопув, кобет і дзеці юж увѳзли на землі одзискани. Здѳсь zostалі только старі і бѳльни баби, ктури не майом родзіні...

Капітан (*показує на Никифора*). Этот тоже старая больная баба?!

Ельжбета. Этот... месний маляр. Глухі, неми і ма дзецки розум. Он сідит здѳсь...

Капітан (*перебиває*). Он сидит здѳсь неспроста! Шпионит за вашей сраной властью! И доносит все тем сволочам, что в лесах!

Ельжбета. Не може биць! Но еслі товарищ капітан щітаєт... значіт, може...

Капітан (*підходить до Никифора*). Эй ты, глухой, немой, слепой идиот! Встань!

Никифор продовжує малювати. Капітан вихоплює пістолет і спрямовує його на маляра. Той аж тепер «помічає» його. Посміхається, як дурник, і запитально зиркає на Ельжбету. Та жєстами наказує йому підвестися. Никифор поволі підводиться. Капітан змитає пістолетом фарби і малюнок на землю.

Капітан. Отвечай: кто приказал тебе сидеть здѳсь? Имя, псевдо, явка!

Никифор. Отец не-бѳс-ний.

Капітан. Что он лепечет?

Ельжбета. Гаваріт, что ему приказал Бог.

Капітан. Бог? Оно верит в Бога?

Ельжбета (*сухо*). Как все здесь.

Капітан. Ты, пани-коммунистка, тоже веришь?

Ельжбета. Не знам... Я еще думаю...

Капітан (*Никифору*). И что твой Бог дал тебе, жалкое существо? Ничего! Вернее, все отнял: слух, язык, разум! А эта (*показує на Ельжбету*), “божья овечка”, отнимет у тебя твою землю! (*Ельжбеті.*) Прямо сейчас! Немедленно!

Никифор (*сміється*). Не мо-же! Не...

Капітан (*Ельжбеті*). Он прав! Даже с идиотом справиться не можешь! (*Йдучи.*) Чтоб до ночи — никого. И приходи под вечер ко мне на рюмку чая. Поговорим о твоём Боге.

Йде геть.

Ельжбета (*собі*). Скурвель! (*Хапається за кобуру. До Никифора.*) Хцеш жиць — заберай свої цюхи і спердоляй!

Никифор жестами запитує: «Куди?»

Ельжбета. До дябла! На землі одзискани!

Никифор піднімає фарби, пензлі... Кладе у куфер.

Никифор. Там... в хижі... моя скри-ня... образки!..

Ельжбета. Їдзь, нензо!

Никифор. Бог тя покарат!

Ельжбета Юж карат. (*Штовхає його.*) Прендко!!

Никифор іде. Вона, витираючи рукавом злі сльози, конвоює його. Студент, стиснувши кулаки, зоддалека споглядає все це.

Никифор (*зупиняється, не то їй, не то йому*). Я ся верну! Бог м'я верне!

Затемнення.

11. *Стукіт коліс. Крики потягів. Чоловіки й жінки з клунками в руках бредуть вервечкою, як на страту. Якийсь чоловік співає¹:*

Ой їду, їду в чужу сторо́ну,
 Бо рідна земля юж не моя.
 А в старій церкві голосят дзвони.
 М'я кличут до́мів, кличут м'я!
 Ой жаль мі, жаль мі могили во́тчи,
 Тот сад моло́дий, штом са́див я.
 Під крутом гором потоки йойчат...
 М'я кличут до́мів, кличут м'я.
 Не кличте марно, бо ся не верну,
 Вобсіла душу гризота-тля.
 Не по́міг Бог мі, не по́міг гвер мі...
 А вони кличут, кличут м'я.
 Ой їду, їду. Позапліч мури,
 Перед вочима мі ёно мла.
 Лем моє серце й полёгли джури
 М'я кличут до́мів, кличут м'я.
 Хрест при дорозі ся хілит в тузі,
 Народу мо́го на нім ім'я...
 Головов проб'ю я вшитки мури
 Й ко́ліси верну, верну я!

12. *Напівтемрява. Порожнє житло. Відчинена скриня, перекинутий ослін, розбиті полумиски...*

З'являється Никифор. Втомлений, змарнілий, в окулярах. В руці куферок. На рамені — солдатський наплічник.

¹ Слова Н. Шейко-Медведєвої.

Никифор. Ан-но! Я ся вернув, Ан-но! (*Помічає скриню.*) Моя скриня! Мої малюнки! (*Відкриває скриню.*) Нич. Ани єдного! (*Закриває скриню, в нервах.*) Ан-ноо!

В кутку висновується постать Студента, але маляр не помічає його. Сідає на скриню. Схиляє голову на руки. Гірко плаче. Нереальне світло. З'являється Явдошка. Просвітлене обличчя. Дівочькі коси. Вбрана краще, ніж перед тим. Піднімає ослін, ставить його біля скрині, сідає. Торкається синового рамена.

Явдошка. Не́ плач, Нетифорцю! Не́ плач!

Никифор (*не відкриваючи обличчя*). Дайте мі води!

Явдошка. Не́ дам, бо не́ мам. Я юж не ношу воду, бом спокутувала свій гріх. Якбим знала, што хочеш пити, в пригорці б ти принісла.

Никифор (*опускає руки і чудується*). Яки ви молоди, яки ладни, мамо!

Явдошка. Ладна, бо ся скінчила моя покута. А ти... барз ся зостарів...

Никифор. Мамо! Мамічко! Вшитки мої малюнки знищили! Не зоставили мі нич!

Явдошка. Не бануй! Отец відів твої малюнки. Вони му ся барз сподабали.

Никифор. Направду?

Явдошка. Я юж не можу збрехати. Якбим навет хтіла.

Пауза.

Никифор. Бог видів їх, а люди — не.

Явдошка. Повідам ти: не́ туж! Их не знищили, а розтягли. Колиси люди, што мають во́чи, зберут їх докупи і вшитки їх гвідят.

Никифор. Ко́ли?!

Явдошка. Як при́де час! А ти втік з чужини...

Никифор (*притакливо схитнув головою*). Вшиткой мі там немілой. Барви зблякли, Бог не помагат... Ду́ша скімлит, тягне м'я домів...

Явдошка. Добрі зробив, же втік, бо на мо́йй могилі бодаки рósнут. І на інчих могилах. Темно там, бо німа ко́му сьвічку засьвітити.

Никифор. Я засьвічу.

Явдошка. А як тя висте́жат... Зно́ва вте́чеш?

Никифор. Мушу втікати. А ви што (*показує вгору*) там робіте?

Явдошка. Вшіткой, што не мо́глам на зéмлі. Перева́жні сьпівам. (*Співає.*)

Под обла́чком яві́р похилéний,
Сі́дит на́ нім пташо́к премилéний.
Слухай, мила, як тот пташо́к сьпіват,
Же з любви, же з любви
Ник добра не біват! Ник добра не биват!

Никифор. Сьпіва́єте, як дівочка.

Явдошка. І як моло́да мама. (*Співає.*)

Люляй со́бі, люляй,
Чорни вочка сту́ляй.
І я бим стуляла,
Якбим та́ки мала.

Співаючи, відходить, а Никифор схиляє голову на груди й засинає. Студент виходить з кутка, помаленьку збирає розтовчене начиня. Піднімає зірку-вистинанку. Розглядає її.

Студент. Нема ні золотих, ні білих пелюсток. Лише чорні, як морок.

Підходить до Никифора, хоче покласти зірку йому на рамено, а натомість відкидає геть.

Затемнення.

13. *Площа перед віллою. Ранок. Никифор, кепсько зодягнений, сидючи на паранеті, змальовує віллу. А Студент, що сидить навпроти, на лавці, малює його. На віллі вітер погойдується стяг ПНР. З репродуктора лунає польська пісня:*

...Гджé плином води
зберала Гандзя,
Тра-ля-ля уха-ха!
чарне ягоди.

З'являється Ельжбета — вичесана, зодягнена, як партійна функціонерка. В добромум гуморі.

Ельжбета *(наспіває).*

І пшишед до неї

Леснічи млоди.

Оддай мі, Гандзю,

Тра-ля-ля у-ха-ха!

Чарне ягоди!

Помічає Никифора.

Холера! *(Крокує до нього.)* Знов себе дябел пшиньос?! Спадай! То єст осродек випочинкови, а не сметнік! *(Никифор мовчить, продовжує малювати.)* Гдзе тєраз мешкаш?

Никифор. *(вкрай роздратовано).* В хижі крота! На дні ріки! На чубку дуба! Де хочу!

Ельжбета. Машеруй до Щеціна, бо заволам поліцію і она запакує цебе до криміналу на роки й роки!

Никифор. Нич ти мі не зробиш!

Ельжбета. Для чєго, драбе!

Никифор *(майже не затинаючись).* Бо я юж не человек, а дерево! Високой, аж до хмари. Мам грубе, моцне коріня. І під вшєльком Криницьов і під Бєскидами! *(Розкидає руки.)* Ангєли зо мном! Сідят на моїх конарах! А з тобом — єно пси!

Ельжбета. Цо? Які пси, дурню?

Никифор. Червєни. З самого пєкла!

З'являється радянський офіцер. Він у штатському одязі.

Офіцер *(голосно, нарозпів).* Лиза, Лиза, Лизавєта!

Ельжбета *(без радості, простуючи до нього).* Здравствуйтє, товарищ капітан!

Офіцер. Ужє полковник. В Варшавє.

Ельжбета *(солодко).* Поздравям пана! От всего серца!

Офіцер. Я, конечно, пан, но афишировать это не стоит. *(Показує на Никифора.)*

О! И старый знакомый здесь!

Ельжбета. Я не віновна, товарищ полковник! Он мне все нерви істрепава... Четыре раза ми єво депортировали, а он оп'ят прип'орся еле живой. Што мне робіць з ним? Может, в психбольницу упечь?

Офіцер. Не горячись, подружка боевая! Война закончилась, надо быть гибче.

Ельжбета. Не розум'є... не панімаю пана...

Офіцер. Вообще-то пан приехал сюда отдохнуть, вспомнить победы на разных фронтах, охоту на бандер... И прочие моменты... Но! Сегодня утром мне позвонил один из ваших тузов и попросил, чтобы я дал тебе дельный совет.

Ельжбета *(збентежено)*. Я... слухам.

Офіцер. Оказывается, этот твой беглец-удалец чуть ли не гений!

Ельжбета. Етот само́ук?

Офіцер. Да, милочка, да! Картинки этого самоучки выставляют в самых солидных галереях Европы. У него много влиятельных почитателей. Один из них — известный поэт Галчинский, сейчас вопит на весь мир, что вы издеваетесь над больным человеком, народным художником, гоняете его сюда-туда, как собаку. И его поддерживает почти вся ваша богема. Хочешь, чтобы эти «народники» приперлись в Криницу и устроили международный скандал?

Ельжбета. А что мне делать? Что? Єслі я разрішу єму остатца, другіє тоже полєзут...

Офіцер. Других — вон, а этого...

Ельжбета. ... на рúках носіть?

Офіцер. Заткнуть глотку этим «народникам»! Прямо сейчас!

Ельжбета. Как?

Офіцер. Очень просто! Найди ему приличное жилье, опекуна, врача...

Ельжбета. О! Може, єще áвто єму подаріть?

Офіцер. Хорошая идея! Хрен в зубы этим... вечно недовольным! И еще! Купи у него по дешевке побольше картинок. Через пять лет получишь за них кучу денег. Но... я тебе ничего не говорил. Ты должна сама... Очень быстро. Так сказать, инициатива снизу... В поддержку польского народного искусства...

Ельжбета. Он не поляк!

Офіцер. Сделай его поляком!

Ельжбета. Зачем?

Офіцер. Как коммунист, ты обязана знать мудрое изречение Владимира Ильича Ленина: «Коммунистом может считаться только тот, кто присвоил себе культурные достижения других народов». Как-то так.

Ельжбета. У него даже нет пашпóрта...

Офіцер. Отлично! Сделайте ему паспорт на фамилию... Криницкий, поляк...

Ельжбета. Здесь все знают, што он Дровняк, лемко-схізматик.

Офіцер. Где они, эти все? Одни в Советском Союзе, а другие — в землях, которые мы для вас отвоевали. Им сейчас не до него.

Ельжбета. Он очень упрямый!

Офіцер. Лизка, ты ведь хитрая баба. Знаешь, когда надо укусить, а когда приласкать. Кстати, можешь подарить мне несколько картинок. За совет... И еще... У меня чудненькие апартаменты в «Трех розах». Заходи вечером на рюмку чая!

Йде геть.

Ельжбета (*вслід, пошепки*). Гноєк! Кúтас! Ссука!

Крокує до Никифора. Помічає Студента.

Ельжбета. А то... Цо за єден?..

Никифор (*сміється*). То мій ангел. (*Показує пальцем на небо.*) При-летів жеби ты спровадити до пек-ла.

Студент втікає.

Ельжбета. Стуль пащеку!.. (*Схаменувшись.*) Пане Крініцькі... Ідзь за мною!

Затемнення.

14. *Широкий, яскраво освітлений коридор в картинній галереї, антикварне крісло, навпроти — погруддя грецької богині (Венери або ж Юнони), на стінах декілька картин. На вході стоїть Студент.*

Студент. Мене ніхто не запрошував у Париж як Никифора. І не запросить, бо я нездара. Але, незважаючи на це, я тут, в цій славнозвісній художній галереї, де експонуються численні малюнки Никифора в розкішному залі, для вишуканої публіки. Я знаю, що і він тут, *(показує)* за цими дверима. Ще й не сам, а з художником Анджеєм Банахом, що опікується ним. *(Підходить до дверей, прислуховується.)* Це триумф не лише Никифора, але й бідної Явдошки, котра за останній гріш купувала йому фарби й пензлі. Я хочу побачити його — шасливого, усміхненого.

Двері рвучко відчиняються. Студент ледве встигає відскочити вбік. З'являється Никифор. Старий, в окулярах. Чорний костюм, білосніжна сорочка, бордова краватка. Спирається на новий костур. Важко дихає.

Никифор *(роззирається, собі).* Мі ся здало, же хтоси мовив «Явдошка».

Помічає крісло, сідає. Переводить подих. Дивиться на погруддя.

Никифор *(плин думок).* Мамо, прийдте до м'я! Просто зараз! Ви ся бояли, же в старости я буду мов лем жебрацку торбу? А я мам праві вшиткой, што ви мі зичіли: файни убраня, теплу домівку, опікуна, дохторку. Мам пінязі й авто... Вобертам ся в Парижах меджи панами, котри м'я слав'ят... Але... чого мі так тужно, так маркотно? Не'мам жінки, дітей? Добрі же не мам! Бо якби ся діти вродили таки, як я, чув бим ся винним і малювов би образки єно чорном фарбом... Нич мі не бракує, нич! Лем тих люодей, яких вигнали з Бескідів. Вони м'я не любили, і я їх коліси не барз любів. А гнєси — бракує мі їх!.. *(Пауза.)* Вони м'я, напевні, не памнятают, як і ви, мамо... Німа з ким побесідувати... по-нашему.

Виймає з кишені хустинку. Прикладає до очей. В коридор виходить Анджей.

Анджей. Вам зле?

Никифор мовчить.

Анджей. Вітам пана! Єст то велькій суксєс! Слава, ктуру пан заслужив себе!

Никифор. Прав-дива сла-ва... ко́ли Бог тя чує, а люди розу-мі-ют...

Анджей (*показує на двері*). Те лю́дзі: артисти, поети, бадачи штукі пенькней, розу́мяв пана, як нікт!

Никифор (*заперечно хитає головою*). Бала-бонят о барвах, компо-зи-ціях, а най-важ-нійше для них, што порох...

Анджей. О цо ходзі?

Никифор. Не ви-дят то́го, што маю́т ви-діти! Не розумію́т, нашто я ціло́й житя малювов! Зара́бляв на хліб? Хтів, жеби во́ни м'я похва-лили за барви?

Анджей. А чє́го пан хцял?

Никифор. Жеби люди вод-чули, што Він ко-хат їх і про-сит: «Зароб-те си рай на Земли!»

Анджей. Онє одчувають!

Никифор. Не. (*Підводиться.*) Хо-чу до́-мів!

Анджей. Для чє́го?

Никифор. Хо-чу малюва-вати! Так, же́би ко́ждий зрозумів!

Анджей. Добже, але... Обіцялем поважним артистам і газетяжам, же пан ім бодай цось пов'є.

Никифор. Не! (*Тупає ногою.*) Вез м'я до́-мів! Юж!

Анджей. Никифоре!

Никифор. Повіч їм: «Бог водив його руко́м!» І ко́нец!

Простує геть.

Анджей (*в нервах, але крокує за ним*). Цо за масакра!.. Єстем викончони.

Переміна світла.

15. З зали один за одним виходять поціновувачі малярства. Балакають про Никифора різними мовами. Серед них і Панок у чорному. Всі прикрі, злі висловлювання належать йому.

«Кажуть, Никифора знову хочуть вивезти на захід! Навпаки! Дозволили залишитися в Криниці. Дуже дбають про нього. А ще кажуть, що він напрочуд вередливий і скупий.

Никифор Криніцкі — самобутній польський маляр... Чому польський? Він — лемко, отже українець! Он русин, тоєсть почти што рускій. Виставки, виставки... у Франції, Швейцарії, США, Югославії, Чехословаччині! Він каже, що це Бог малює його рукою. Чиста наївна душа! Щирі малюнки... А які барви! Він бачить світ очима Адама! Пікассо — в захваті! Примітивне мистецтво нині в моді. Як мода промине, ніхто й не згадає. Примітивне? Більшість його робіт має виразний філософський сенс! Кажуть, що він створив понад тридцять тисяч малюнків! Не тридцять, а шістдесят! Це нереально! Його життя — це промовистий приклад мужності і любові до рідної землі. Бідний чоловік! Ні дружини, ні дітей... Що він спізнав у житті, крім праці? Злидні, поневіряння, сухоти!.. Щасливий чоловік! Виставки в Німеччині, Англії, Канаді, Голландії, Ізраїлі. А ті кількасот картин, які Роман Турин подарував Львівському музеєві, совіти, кажуть, спалили в повоєнний час.

16. Балачки перебиває старечий натужний кашель. Світло пригасає. Висвітлюється лише Никифор. Він сидить на канапі, біля нього столик з ліками. Чоловік намагається погамувати кашель, але марно...

Никифор (безсило). Ан-но! Анд-жею! (Показується Студент, але Никифор, як завжди, не помічає його.) Мар'яне!.. (Пауза.) Ма-мо!!

Голова хилиться на груди, опадають руки. Схоже, знепритомнів. З'являється Явдошка. Зодягнена, як багата відданиця. На шиї — три низки коралів — крупних, дорогих. Але обличчя невеселе. Явдошка сідає на канапу. Не побіля Никифора, а поодаль.

Никифор (розплющує очі). Ви?! (Явдошка мовчить.) Чого сте такі зіймни, чуджи?

Явдошка. Бо я — Др'овняк, а ти — пан Криніцкій. Чуджий чоловік.

Никифор (присувається до неї). Не! Не! Вшитки знають, же я — Др'овняк!

Явдошка (*Відхиляється*). На́што ти їм позво́лив?..

Никифор. Забо́яв ся, же м'я знова виже́нут... Даруйте ми!

Пауза.

Явдошка. Бог даруво́в, бо знає, як тяжко ти би́ло, і я мушу, да́рма, што ми бо́лит.

Никифор (*цілує їй руку*). Я́ки ви добри! Я́ки пишні! На́вет найбогатши панни не маю́т таких коралі́в.

Явдошка. То ми винагоро́да за те́бе! (*Показує на першу, найкоротшу низку*). Се́си — за́ то, штом ты вроді́ла і не водда́ла чужим лю́дям. (*Показує другу, довшу*.) То́та за́ то, же люби́ла ты по́над жи́тя і навчи́ла ты люби́ти О́тця; што не́ раз би́ла голо́дна, але купува́ла ти фарби й пензлі́. А сеса́ — найлі́пша, найдоро́жча — од само́го Бо́га, за то, же ты не зра́див Го, жив, як Ві́н ти запові́дов, і малю́во́в Йо́го святи́х, як сво́ю ро́дину.

Никифор. Да́йте ми пензель і фарби! Хочу́ намалюва́ти вас, таку красну́, прославлéну!

Явдошка. Не́ тра'!.. (*Пауза*.) Я́ ся сподіва́ла гирдана́, вод свя́того Мико́лая, котро́го ты барз шану́во́в, а він не при́шов до́ м'я...

Никифор. Чо́го?

Явдошка. За є́диний не викуплéний грі́х. (*Пауза*.) А без гирдана́ вод не́го м'я до раю́ не пустят...

Скрушно зітхає.

Никифор. Но, повіда́йте, повіда́йте!..

Явдошка. Тот знаний польськый маляр є́но малюво́в м'я на яку́си виставу́. Я́ ся вто́ди барз тіши́ла... Гадала́м, же він намалю́є м'я файно́м, вбрано́м, як пані́... А гвиді́ла смутну́, змучéну жебра́чку в подерті́м ко́жушку...

Никифор. Є́но малюво́в?!

Явдошка (*притакливо схитнувши головою, майже пошепки*). А тато твій — наш паробок. Бив маляром на будові. Малювов стіни, вікна... Никифор. А я називала го, як гміла... Нетифором...

Пауза.

Никифор. А я?.. До кого ся вдов я?

Явдошка. До мене, Нетифорцю! Дівчам я барз любила малювати — крейдом, вуглем, крётком. А вуйко, в якогом жила по смерти мами, сварив м'я. Повідов же малюваня — то хлопска робота, а дівки мают вишивати, витинати, яйця фарбувати. І я ся навчила витинати. Памняташ, яки чудни візерунки я ти витинала? (*Пауза.*) Вибач мі...

Никифор. Не! Не! (*Хапається за голову.*) Встид! Який встид! Я повідов людям — Роману, Анджею, же мам хист вод тата-маляра... Ще й малювов го паном! (*Хапається за серце.*) Дай мі пігулку, бо мі вшиткой бо́лит: і ду́ша, й утроба.

Явдошка. Не дам, бо ти юж своє водмучив. Бог мі повів, жебим привела тя до Него.

Никифор. Юж?! Не! Не! Почкай капку! Дай пензель! Дай фарби! Хочу змалювати наостанок злоти корони на дере́вах, небо барвінковой, а на самому чубку — ружо́вой, як Божа ру́ка...

Явдошка (*показує вгору*). Там намалюєш. Коло Него. Він даст ти й фарби, й пензель. Вшиткой, што захочеш.

Никифор. Бійно мі, як ник...

Явдошка. Я знам, чого ти бійно.

Никифор. І чого?

Явдошка. Бос малювов се́бе ме́джи свѧ́тих (*показує*) зо славом над головою. А то — гріх піхи.

Никифор. Так! Малювов єм. Але не з пихи! А жеби видіти, чо́го хочу, жеби не впус́тіти ру́ки й перетерпіти вшитки біди за́для такого щасьця!..

Явдошка (*протягає йому руку*). Ход юж!

Никифор хапається за її руку, підводиться.

Явдошка. А де твоя звізда?

Никифор. Не пам'ятам. Деси біла. Чорно-біла... Яку Бог дарував...

Явдошка роззирається, піднімає з підлоги велику золоту зірку-витинанку.

Явдошка (подає йому). Воз і міцно трімай!

Никифор. Золота? Хібаль то мо́я?

Явдошка. Твоя, Нетифоре! Твоя!

Никифор, дитинно усміхаючись, бере зорю.

Явдошка. Ход!

Никифор (пошепки). Люб'ю тя. Вибачам!

Явдошка (також пошепки). Дякую, сину! Ти мі подарував рай...

Виводить його з кімнати. На порозі Никифор озирається, обводить тужним поглядом своє житло. Прощально махає вільною рукою, в якій зоря. Простір заповнює сліпучо-золоте світло.

Тиша.

Один за одним з'являються люди.

Священик. Чулисте? Никифор помер...

Ворожіля. Той, що пан Кринічкій?

Пан зі Львова. Той, що Никифор Дровняк.

Опікунка. Наш славний маляр! (Починає співати. Всі актори підтримують її):

Гором-долом іду,

Не виджу нікого.

Серце мі ся крає, серце мі ся крає

Од жалю велького!

Священик. Поховали його в нашій Криниці, яку він дуже любив.

Пан зі Львова. А у Львові поставили йому пам'ятник.

Кася, Ганця. Незвичайний. Усміхнений.

(Співають)

Плачте, сїни гори,
Плачте і ялиці,
Бо юж не загостит, бо юж не загостит
Маляр до Криниці.

За ними за мить з'являються усміхнені Никифор, Явдошка і хтось у білому.

Затемнення.

17. Полудень. Сквер у Львові. На лавці, сидячи, дримає Студент. До нього зліва підкрадається Волоцюга з биткою в руці. Лунає цокіт підборів. Волоцюга задкує, але продовжує стежити за ним. З'являється Русявка. В одній руці папка для нот, в другій — пакет.

Студент (*спросоння*). Бо юж ся не вернут,
бо юж ся не вернут
Лемки до Криниці.

Русявка (*сідає біля нього*). Я ся верну!

Студент розплющує очі, зачудовано дивиться на неї.

Русявка. Мене щойно вибрали співати на лемківській «Ватрі, що в Ждині!» А від Ждині до Криниці — рукою подати.

Студент (*заперечно хитає головою*). Далеченько.

Русявка. Я дістануса! (*Подає йому пакет.*) Це тобі!

Студент. Що там?

Русявка. Пиріжки. Їж, заки теплі.

Студент. Хочеш, аби нездара тебе намалював? Не боїшся, що я зображу тебе, гарну, мавпою Фрузею?

Русявка. Хвалідупка сказав тобі, що ти нездара? А ти й повірив?

Студент. Хто-хто?

Русявка. Місько Бескид. Його так усі прозивають.

Студент. Він справді маляр?

Русявка. Був... Почав малювати у сім років. Всі хвалили його, захоплювалися ним: «Чудо-дитина! Малює, як дорослий мудрий художник!» А коли зріс, його хист і мудрість наче сорока вкрала. Замість того, щоб працювати й стати видатним, неповторним, почав вихваляти себе, висміювати, принижувати всіх молодих художників. Вірніше, не всіх, а тільки талановитих! Таких, як ти. Допоки з глузду не з'їхав від ревнощів і заздрості. Мама, вона вчилася з ним, каже, що в нього наче дідько вселився.

Студент. Шкода, дуже шкода.

Русявка. А мені — анітрохи. Тиняється то під художнім інститутом, то тут, біля Усміхненого, й пантеличить найздібніших студентів, гипнотизує їх своїми витрішкуватими очиськами. Я знаю трьох, які через нього полишили інститут. І ти замалим не купився!

Студент. Ти справді вважаєш, що я... можу стати... путнім художником?

Русявка. Ти вже путній! До речі, за що тебе відрахували з інституту?

Студент (*сміється*). За Усміхненого.

Русявка. Тобто?

Студент. Замість того, щоб пріти над курсовою і готуватися до іспитів, я поїхав у Криницю, а далі цілий місяць блукав селами і містечками, де, як мені вірилося, бував Никифор.

Пауза.

Русявка (*підсовує йому тиріжки*). Їж!

Студент. Спершу тебе намалюю. Сідай!

Русявка. Сяду, якщо пообіцяєш, що поїдеш зі мною в Ждиню!

Студент. Ні! Ні! Я з незнайомими дівчатами їжджу тільки у трамваї.

Сміються.

Русявка (*простягає йому руку*). Русалка!

Студент. Овва! А насправді?

Русявка. Руся.

Студент (*стискає їй руку*). А я — Марко.

Руся. Тепер можеш їхати, Марку?

Марко. Тепер можу, Русю. Сідай! (*Руся сідає на стільчик.*) І співай!

Бере фарби, пензель. Руся співає, Марко долучається до неї. Посміхаються одне одному.

При дорозі явір похилéний,
Сідит на́ нім пташок премилéний.
Слухай, мила, як тот пташок съпіват,
Же з любви (*двічі*) ник добра не биват!

Сонце визирає з-за хмари. Сліпучі промені оповивають їх. Волоцюга, що спостерігав за ними, кидає битку і йде геть.

Завіса.